JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

Katedra krajinného managementu

Studijní program: B4106 Zemědělská specializace

Studijní obor: Pozemkové úpravy a převody nemovitostí

Vedoucí katedry: doc. Ing. Pavel Ondr, CSc.

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Historický vývoj venkova v České republice a zahraničí

Autor bakalářské práce: Natalia Soloveva

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Jana Moravcová Ph.D.

České Budějovice, 2020

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Zemědělská fakulta
Akademický rok: **2017/2018**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Natalia SOLOVEVA**
Osobní číslo:	**Z16071**
Studijní program:	**B4106 Zemědělská specializace**
Studijní obor:	**Pozemkové úpravy a převody nemovitostí**
Název tématu:	**Historický vývoj venkova v České republice a zahraničí**
Zadávající katedra:	**Katedra krajinného managementu**

Zásady pro vypracování:

Historie osidlování venkovského území.
Rozdělení jednotlivých typů staveb v lidové architektuře.
Přehled historického vývoje jednotlivých prvků lidové architektury.
Vývoj typických konstrukcí a zvláštních prvků lidových staveb.
Vývoj uspořádání venkovského domu z pohledu dispozice, půdorysného a prostorového uspořádání, stavebních materiálu apod. .
Popis faktorů, které ovlivnily vývoj staveb lidové architektury.
Rozdělení typů venkovských staveb podle regionů v České republice.
Rozdělení typů venkovských staveb ve vybraných regionech mimo hranice České republiky.

Rozsah grafických prací:	**dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy:	**30 stran textu**
Forma zpracování bakalářské práce:	**tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CÍLEK, V., DRESLEROVÁ, D., HÁJEK, P., POKORNÝ, P., SÁDLO, J. 2005. Krajina a revoluce: Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí. Malá Skála. 256 s. .
LAMBIN, E. F., GEIST, H. J. 2006. Land-Use and Land-Cover Change. Berlin: Springer. 176 s. ISBN 978-3-540-32201-6. .
LÖW, J., MÍCHAL, I. 2003. Krajinný ráz. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce. 551 s. ISBN 80-86386-27-9. .
SKLENIČKA, P. 2003. Základy krajinného plánování. Praha: Naděžda Skleničková. 321 s. ISBN 80-903206-1-9. .
SÝKORA, J. 2002. Územní plánování vesnic a krajiny. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Vydavatelství ČVUT. 226 s. ISBN 80-01-02641-8. .
Časopisy Landscape and Urban Planning, Land Use Policy, Landcape Ecology, Urbanismus, Pozemkové úpravy.

Vedoucí bakalářské práce:	**Ing. Jana Moravcová, Ph.D.** Katedra krajinného managementu
Datum zadání bakalářské práce:	**19. března 2018**
Termín odevzdání bakalářské práce:	**15. dubna 2019**

prof. Ing. Miloslav Šoch, CSc., dr. h. c.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA
studijní oddělení
Branišovská 1668, 370 05 České Budějovice

doc. Ing. Pavel Ondr, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 19. března 2018

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zemědělskou fakultou JU) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum Podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

Touto formou bych chtěla poděkovat Ing. Janě Moravcové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a poskytnutí cenných rad.

ABSTRAKT

Cílem této bakalářské práce je vypracovat souhrn informací o vývoji lidové architektury na území České republiky a další zvolené lokality. Daná práce má několik kapitol, které seznamuje a přibližuje formování architektury. Práce obsahuje příběh architektury, rozdělení jednotlivých typů staveb v lidové architektuře, přehled historického vývoje jednotlivých prvků architektury, vývoj typických konstrukcí a zvláštních prvků lidových staveb, popis faktorů, které ovlivnily vývoj staveb architektury, rozdělení typů staveb podle regionů v České republice a mimo hranice České republiky.

V dané práci bylo provedeno porovnávání a hodnocení odlišnosti a podobnosti architektury České republiky s Ruskem jako vybranou lokalitou. Se zřetelem k tomu že Rusko má velkou plochu, k ohodnocení a porovnávání byla vybrána evropská část Ruska.

ABSTRACT

The aim of this bachelor thesis is to create a summary of information on the development of folk architecture in the Czech Republic and one other selected locality. The work has several chapters, which introduces and describes the formation of architecture. The thesis contains the story of architecture, division of individual types of buildings in folk architecture, overview of historical development of individual elements of architecture, development of typical structures and special elements of folk buildings, description of factors influencing development of architectural buildings, division of types of buildings by regions in the Czech Republic and of the republic borders.

In this work, a comparison and evaluation of the differences and similarities of the architecture of the Czech Republic with Russia as a selected locality was performed. Given that Russia has a large area, the European part of Russia was selected for evaluation and comparison.

OBSAH

1. ÚVOD 12
2. KRAJINA 13
2.1 Typy krajiny 13
2.2 Krajina a vnímaní jejich částí 14
2.2.1 Les jako výlučný typ krajiny 14
2.2.2 Lidé a vodní toky 14
2.2.3 Hory a vertikální svět 14
3. ČESKÁ REPUBLIKA 15
3.1 Historie osidlování území 15
3.1.1 Období raného středověku 16
3.1.2 Období vrcholného středověku 17
3.1.3 Období 18. - 19. století 18
3.2 Lidová architektura v České republice 18
3.2.1 Vývoj staveb 19
3.2.2 Rozdělení jednotlivých typů staveb v lidové architektuře 20
3.2.2.1 Hospodářské stavby 20
3.2.2.2 Technické stavby 21
3.2.2.3 Církevní stavby 22
3.2.2.4 Obecní stavby 22
3.3 Přehled historického vývoje jednotlivých prvků lidové architektury 23
3.3.1 Předbělohorská doba 23
3.3.2 Období 17. a 18. století 24
3.3.3 Období konce 18. a první poloviny 19. století 24
3.3.4 Období druhé poloviny 19. a počátku 20. století 25
3.3.5 První polovina 20. století 26
3.3.6 Poválečné období a 2. polovina 20. století 27
3.4 Vývoj typických konstrukcí a zvláštních prvků lidové architektury 27
3.4.1 Zděné stěny 27
3.4.2 Střecha a pokrytí střechy 29
3.4.3 Průčelí lidového domu 30
3.4.4 Dveře jako část architektury 32
3.5 Vývoj uspořádání venkovského domu z pohledu dispozice, půdorysného a prostorového uspořádání a stavebních materiálů 32
3.5.1 Nejstarší venkovské domy 32

3.5.2 Venkovské domy ranného středověku 33
3.5.2.1 Venkovské domy vrcholného středověku 34
3.6 Popis faktorů, které ovlivnily vývoj staveb lidové architektury 34
3.6.1 Faktory ovlivňující obydlí člověka 34
3.6.1.1 Terénní a geografické podmínky 35
3.6.1.2 Stavební zvyklosti, materiály a zkušenost. 35
3.6.1.3 Izolovanost regionů 35
3.7 Rozdělení typů venkovských staveb podle regionů v České republice 35
3.7.1 Severní Čechy 35
3.7.1.1 Středohorský dům 36
3.7.1.2 Pojizerský dům 36
3.7.2 Severozápadní Čechy 37
3.7.2.1 Ašský dům 37
3.7.2.2 Chebský dům 38
3.7.3 Středočeský dům 38
3.7.3.1 Slánský dům 38
3.7.4 Severovýchodní Čechy 39
3.7.4.1 Krkonošský dům 39
3.7.4.2 Dům středního Polabí 40
3.7.5 Typy domu v jižních Čechách 41
3.7.5.1 Blatský dům 41
3.7.5.2 Šumavský dům 41
3.7.5.3 Volarský dům 42
4. EVROPSKÁ ČÁST RUSKA 43
4.1 Historie osidlování Petrohradské oblastí 43
4.1.1 Osidlování Slovanů 43
4.1.2 Novgorodské období 44
4.1.3 Období 17. a 18. století 44
4.2 Rozdělení jednotlivých typů staveb v lidové architektuře 44
4.2.1 Obytné budovy 45
4.2.2 Budovy a stavby určené pro zemědělské potřeby 45
4.2.3 Církevní stavby 46
4.3 Přehled historického vývoje jednotlivých prvků architektury 47
4.3.1 Začátek vývoje, první polovina 18. století 47
4.3.2 Vývoj města v letech 1725-1736 48

4.3.3 Druhá polovina 18. století – začátek 19. století 49
4.3.4 Druhá polovina 19. století – začátek 20. století 50
4.4 Vývoj typických konstrukcí, zvláštních prvků staveb a architektonických stylů v Petrohradě 50
4.4.1 Petrovské baroko 50
4.4.2 Alžbětinské baroko 52
4.4.3 Klasicismus 54
4.4.4 Petrohradský modern 54
4.5 Vývoj uspořádání venkovského domu z pohledu dispozice, půdorysného a prostorového uspořádání, stavebních materiálů 55
4.5.1 Obytné budovy a sídla 55
4.5.2 Typologie rolnického domu 55
4.5.3 Konstrukční plánování obydlí 56
4.5.4 Konstrukční materiál 56
4.5.4.1 Hlavní druhy dřeva 56
4.5.4.2 Základy 56
4.5.5 Konstrukční prvky 57
4.5.5.1 Stěny 57
4.5.5.2 Podlahy a stropy 58
4.5.5.3 Okna 58
4.5.5.4 Dveře a brány 59
4.5.5.5 Balkony, galerie a verandy 61
4.6 Popis faktoru, které ovlivnily vývoj staveb lidové architektury 62
4.6.1 Podmínky, které ovlivnily vývoj staveb 63
4.6.1.1 Geologické podmínky 63
4.6.1.2 Hydrologické podmínky 63
4.6.1.3 Geopolitické podmínky 63
4.7 Rozdělení typů venkovských staveb podle regionů v Rusku 64
4.7.1 Asijská část Ruska a její regiony 64
4.7.1.1 Ural 65
4.7.1.2 Sibiř 66
4.7.1.3 Dálný Východ 67
4.7.2 Evropská část Ruska a její regiony 68
4.7.2.1 Severoevropská část Ruska 68
4.7.2.2 Severní Kavkaz 69
4.7.2.3 Volžský region 70

4.8 Petrohrad jako živý příklad pro srovnání 71
5. POROVNÁNÍ 73
6. SHRNUTÍ 74
7. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY 75
8. SEZNAM OBRÁZKŮ 81

1. ÚVOD

Od té doby, kdy člověk používal pro svůj život pouze přírodní úkryty, uteklo hodně času. Člověk se rozvíjel a jeho styl života se změnil. Postupně se změnil vzhled obydlí lidí. Lidé se naučili stavět domy ze dřeva, kamene. Lidstvo hromadilo životní zkušenost. Pod pojmem obydlí rozumíme stavení, zpravidla obytné, které může sloužit i k různým jiným účelům, pro výrobu, skladování, administrativu a podobně, základní význam však je spojen s bydlením. Česká architektura jako obrovská kamenná kniha, na jejichž stránkách jsou zapečené různé epochy lidského vývoje, pochází převážně ze 13. století.

Tato práce má několik kapitol, které seznámit nás a přiblížit formování architektury. Na začátku práce představuji historii osídlení míst v České republice a Rusku. V další kapitole vás seznámím s architekturou a jejím vývojem. V následujících kapitolách uvedu rozdělení do skupin jednotlivých prvků architektury. Bude zde také proveden popis faktorů, které ovlivnily rozvoj architektury a rozdělení typů budov v České republice a v Rusku. Na konci práce bude provedeno vyhodnocení a srovnání.

2. KRAJINA

Krajina je název pro vybranou část zemského povrchu s typickou kombinací přírodních a kulturních prvků a charakteristickou scenérií. Právě něco podobného o rozhraní mezi něčím blízkým a cize vzdáleným nám říká slovo krajina. Krajina je území vymezené svými okraji. Jedná se o území, které od nás ke svým krajům ubíhá a vzdaluje se mimo dosah. Tato definice je formulována z hlediska její další legislativní a správní úpravy, a proto požadavky na jeho správnost nejsou tak přísné jako v případě profesionální nebo vědecký výklad (Sklenička, 2003).

Tím se také ocitá na kraji zájmu. Nikdy krajina pro nás nebude znamenat prosté okolí (Cílek, 2007).

2.1 Typy krajiny

Člověk často narušuje základní vlastnost krajiny – ekologickou stabilitu, tj. schopnost odolávat vlivům a navracet se do původního stavu. Podle míry vlivu člověka na krajinu rozlišujeme několik typů krajiny.

Přírodní krajina je téměř nepoznamenaná lidskou činností, najdeme ji dnes jen zřídka – ve vysokých horách, neprostupné džungli, trvale zmrzlých nebo pouštních oblastech. Je to krajina s málo znatelnými zásahy člověka, s velkým stupněm zachování přirozených společenstev ve špatně přístupných nebo málo úrodných oblastech. U nás se jedná o krajinu ve vysokých horách či pískovcových skalních městech (Boltižiar, Olah, 2005).

Přírodní krajina se podle Mitáček, Baletka a Galuška (2016) vlivem člověka mění na krajinu kulturní, a to opět podle intenzity zásahu člověka:

- Obhospodařovaná krajina – krajina s extenzivním využíváním. Dominují lesy a pastviny s výskytem původních druhů, ale také s převahou několika preferovaných druhů (lesní dřeviny, traviny), které jsou záměrně obhospodařovány. Sporadický výskyt osídlení, především horské oblasti.
- Zemědělská krajina – zemědělsky intenzivně využívané plochy a vesnice mezi nimi
- Městská krajina – zásah člověka již je značný, mnoho budov, infrastruktura.

Degradovaná a devastovaná krajina – oblasti zcela přeměněné lidskou činností. Typickým zástupcem jsou plochy poškozené povrchovou těžbou. Ten typ krajiny ztratil svůj původní vzhled je poznamenaná těžbou, průmyslem (Blümlová, Cílek, Hogenová, 2012).

2.2 Krajina a vnímaní jejich částí

2.2.1 Les jako výlučný typ krajiny

Středověké lesy byly zásobárny přírodního bohatství. Les v minulosti sloužil k jiným účelům než jen k těžbě dřeva. Byl proto hodně ovlivněn lidskou činností

Člověk s lesem žil a les mu sloužil. Les byl nejen zásobárnou dřeva, ale také součástí tradiční agrární ekonomiky. Ve středověku neexistovaly striktně rozdělené pozemky na lesy, pole či louky. Krajina měla tehdy jiný vzhled, nebyly jasně dané hranice mezi různými typy pozemků jako máme dnes (Klimek, 2014).

2.2.2 Lidé a vodní toky

Při cestách kolem vodních toků České republiky najdeme mnoho nepřekonatelné krásy, nádherných míst, kde vodní tok hraje důležitou roli v krajině a dodává krajině neobyčejnou a nekoukatelnou krásu. Vodní toky v krajině hrají ale mnoho nezastupitelných rolí, a to ve spojení s lesními oblastmi. Vodní toky jsou v České republiky většinou pojmenovány a jejich jména jsou velice rozličná, běžná, netypická, nahánějící strach i jména, která vyloženě pobaví. U některých je velice zajímavý jejich původ a u některých je jejich původ přímo neznámý. Vedle nich existuje mnoho toků (zejména malých potůčků) bez jména (Klimek, 2014).

2.2.3 Hory a vertikální svět

Ve středověké literatuře hora vzbuzuje úctu a strach. Jsou blíže nebesům, ale pro člověka znamenají nebezpečí. Výška a pustota pohraničních hor znamenala pro českou zemi ochranu, a dodávala jí také velikost (Sádlo, Pokorný, Hájek, 2005).

Hory zaujímaly významnou pozici v imaginaci středověkého člověka a není divu, že se objevují v četných úslovích. Hory se staly synonymem pro pustevnu a místo zjevení. Středověký svět byl tedy zaměřen na vertikální hierarchii a její rysy pronikaly do každodenního myšlení, do obrazných snů stejně jako do lidových konstrukcí a představ (Klimek, 2014).

3. ČESKÁ REPUBLIKA

3.1 Historie osidlování území

Lidské osídlení vznikalo a vyvíjelo se v návaznosti na složité dějinné a přírodní procesy. Území, krajina a osídlení představují mimořádný fenomén, s jedinečnými přírodními a antropogenními složkami, které vytvářejí prostředí a rámec života a činností obyvatel. Osídlení České republiky je tvořeno specifickou strukturou sídel, která v závislosti na přírodním prostředí a morfologickém utváření vznikla z převážné míry již ve středověku. České osídlení se vyznačuje značnou hustotou sídel s vysokým podílem malých sídel**.** Osídlení je dynamicky se vyvíjející sociálně geografický systém, ovlivněný demografickým, ekonomickým, politickým, historickým a environmentálním vývojem společnosti na daném území (Sádlo, Pokorný, Hájek 2005).

- První etapa osídlení

Nejstarší sídla pocházejí z 5. - 7. století. Nacházela se v Polabí, dolním Povltaví, na dolním toku Berounky, v Poohří, v Dolnomoravském a Dyjsko-svrateckém úvalu nebo na Opavsku.

- Druhá etapa osídlení

Významným předělem v osídlování našeho území je 12. - 13. století, období tzv. německé kolonizace, kdy docházelo k osídlování nejprve podhorských a následně horských oblastí českým a německy mluvícím obyvatelstvem. V oblasti Sudet, v pohraničí, nastoupila kolonizace později v 13. - 15. století. V podhorských oblastech se začala objevovat nová řemesla. Osídlování Karpat (Beskydy, Javorníky) se objevuje až v 17. století a je nazýváno Valašskou kolonizací (Macek, 1994).

- Třetí etapa osídlení

Rozpadem feudální společnosti a rychlým nástupem průmyslové revoluce dochází také ke změnám v sídelní struktuře. Od 13.století vznikala feudální města, která se stávala centry obchodu a řemesel, byla křižovatkami obchodních cest, místy těžby (např. stříbra) a správními centry – tzv. královská a poddanská města. V tomto období se vytváří hustá síť měst a městeček, která bez výraznějších změn přetrvala do současnosti, a která je charakteristická pro naše země. S nástupem průmyslu dochází k diferenciaci měst a zvyšuje se stupeň urbanizace – stěhování obyvatelstva do měst (Hledíková, Janák, Dobeš, 2007). Industriální společnost znamenala rozvoj

měst s potenciálem těžby nerostných surovin (těžba uhlí) nebo rozvoje průmyslové výroby (těžký průmysl, hutnictví) např: Kladno, Ostrava, Plzeň. Sídla, která takový předpoklad neměla stagnovala a ztrácela na významu např: Chrudim, Opava. Po druhé světové válce docházelo k územnímu rozšiřování měst připojováním okolních obcí. V průmyslových oblastech probíhala rozsáhlá výstavba sídlišť. Na konci 20. století se u velkých měst objevuje nový proces – suburbanizace – kdy dochází k stěhování určitých skupin obyvatelstva do okolních obcí. Důvodem jsou ekonomické podmínky a lepší životní prostředí (Benešovská, 2009).

3.1.1 Období raného středověku

Období raného středověku je charakterizováno osídlením uvnitř starého sídelního území (tzv. vnitřní, domácí kolonizace). Již před závěrem 12. století byla osídlena většina českého a moravského území, včetně krajů, které se později germanizovaly. Přestože se na venkově kromě románských kostelů (často s panskou tribunou) v podstatě žádné další stavby nedochovaly, je možné o vlastních osadách přece jenom něco říci. Právě jejich úplný zánik totiž mnohé napovídá o materiálu používaném v běžném prostředí. Bylo jím dřevo a sláma, které patří k materiálům spalným. Nejen z archeologických nálezů rovněž víme, že samotná osada byla oproti tribunovému kostelu situována zpravidla níže a ve vazbě na místní vodní zdroj. Do budoucna si přitom mohla svojí původní polohu udržet nebo nikoliv (Obr. 1). V případě druhém pak byla zpravidla překryta polohopisně i půdorysně odlišnou vesnicí mladší (Hájek, 2017).

Obr. č. 1 Holašovice – semknutá návesní urbanistická forma (vlastní)

3.1.2 Období vrcholného středověku

V období vrcholného středověku dochází k nárůstu osídlovacího procesu a k dosídlení oblastí za hranicemi starého sídelního území a ve vyšších polohách (tzv. vnější, převážně německá kolonizace). Významným rysem tohoto období je právě povolávání cizích osadníků do nově se formujících státních útvarů, které však nemělo nic společného s národnostní expanzí a nebylo nijak rozsáhlé. V období vrcholného středověku rovněž pokračuje kontinuální proces osídlení uvnitř starého sídelního území, který je doložen rozšiřováním a zahušťováním dosavadní sídelní a komunikační sítě (Žemlička, 2016).

Tato závěrečná fáze středověkého sídelního postupu a budování naší země, započaté již v průběhu vnitřní kolonizace, však znamenala kvalitativní předěl a strukturální proměnu v hospodaření a formě sídel. Právě během tohoto období vzniká neobyčejně trvalá struktura našeho osídlení. Co se ještě před chvílí nedalo s určitostí říci o poloze a struktuře vesnic raně středověkého původu již platí pro vrcholně středověké vesnice. Jejich poloha a půdorysné uspořádání nám v podstatě přetrvalo ze 13. – 14. století až do dnešních dob (Hájek, 2017).

Od vrcholného středověku proto můžeme rozlišovat jednotlivé urbanistické formy sídelního útvaru. Rozeznáváme přitom formy semknuté a rozptýlené. Semknuté formy jsou reprezentované především návesním nebo ulicovým uspořádáním usedlostí (Obr. 2), soustředěných kolem ústředního prostoru veřejného charakteru. Formy rozptýlené pak zastupuje především mladší údolní lánová struktura venkovských sídel nebo seskupení volně stojících usedlostí, zpravidla bez jasně vymezeného ústředního prostoru.

V dalším období dochází "pouze" k zaplňování vybudovaného osídlení. A to nejen při okrajích nebo obvodu stávající zástavby, ale také uvnitř veřejných prostorů. Dochází k většímu nebo menšímu zastavění návsí, zpravidla shlukem chalup s domácí řemeslnou výrobou. V ještě větší míře se zastavují údolní nivy lánových vesnic v souvislosti s jejich kultivací. Od 16. do 17. století rovněž dochází vlivem hospodářského a demografického vývoje k nárůstu a postupné převaze německého obyvatelstva v pohraničních oblastech našeho území, nemající ovšem nijak uvědomovaný národnostní charakter (Žemlička, 2016).

Obr. č. 2 Smilovice – semknutá ulicová urbanistická forma sídla (www.mapy.cz)

3.1.3 Období 18. - 19. století

Zcela nové vesnice jsou zakládány především v 18. – 19. století, v souvislosti s rušením dvorů nebo se vznikem nových podniků. Vznikající dominikální vesnice již mají přísně geometrická schémata. Oproti schématům vrcholného středověku se odlišují především méně velkolepým konceptem a výrazným stupněm typovosti samotných domů (Žemlička, 2016).

3.2 **Lidová architektura v České republice**

Lidová architektura v České republice je příkladem středoevropské a částečně i východoevropské stavební kultury. Tento pojem používáme pro historické stavební dědictví malých obcí, zejména pak pro stavby obytné a hospodářské vzniklé rukou většinou místních řemeslníků – tesařů, zedníků či kameníků. Lidová architektura je odlišná v různých částech České republiky. Různé stavební zvyklosti se rozvíjely v závislosti na kulturním a přírodním prostředí, do kterého navíc vstupovaly vlivy cizích kultur (Pešta, 2014).

3.2.1 Vývoj staveb

Česká republika je srdcem Evropy a se stala místem střetu několika stylů staveb. Pro jižní Čechy je typické na příklad Selské baroko.

Obr. č. 3 Selské baroko – Komárov (vlastní)

Výrazným protipólem zástavby nížinatých oblastí (Obr. 3.) je zástavba v horských oblastech Šumavy (Obr. 4.), kde se pochopitelně dlouho výrazně uplatňovaly dřevěné stavby (Vondrušková, Vondruška, 2019).

Obr. č. 4 Horské oblasti Šumavy – Stachy (vlastní)

Oproti tomu základním typem obytného domu ve Východních Čechách (Obr. 5) je přízemní roubený dům (Kocourek 2008).

Obr. č. 5 Východní Čechy – Hronov (vlastní)

3.2.2 Rozdělení jednotlivých typů staveb v lidové architektuře

V období kolonizace ve středověku se začaly zakládat na území České republiky jednotlivé usedlosti a na konci středověku byla síť těchto sídel v podstatě kompletní. Důležité bylo dědické právo, které znamenalo, že nejstarší syn zdědil usedlost a ostatní se uplatnili většinou v řemeslech. Do našich dnů zachované stavby jsou ale spíše novověké, nejčastěji z konce 18. století. Díky vyspělé kultuře dneska najdeme i nejstarší lidové stavby a užití trvanlivého materiálu hlavně v jižní části České republiky (Lukeš, 2017).

Přehled staveb:

- Hospodářské stavby - např. stodoly, sýpky, sklepy
- Technické stavby - např. mlýny, kovárny a mosty
- Církevní stavby - např. kostely, kaple, zvonice
- Obecní stavby - např. školy, hospody, zbrojnice

3.2.2.1 *Hospodářské stavby*

Nejpočetnější část staveb představují hospodářské stavby (Obr. 6), tedy stavby sloužící k provozu a hospodaření zemědělské usedlosti (Kliková, Kotlán, 2019). Hospodářské stavby můžeme rozdělit na stáje a zařízení pro zvířata, sklady a přípravny krmiva a steliva sklady potravinářských plodin (sýpka – též ve tvaru špýchar nebo sroubek, komora, sklep, jáma na brambory, haltýř) a prostory pro mechanizaci (kolna). Mezi hospodářské stavby lze v zásadě zařadit rovněž ohradní zdi (ohrazení

hospodářského dvora), vjezdové brány (vjezd do dvora) a další stavební úpravy sloužící potřebám hospodaření (Sýkora, Košatka, Daneš, 1992).

Obr. č. 6 Hospodářské stavby – polygonální stodola – Široký Důl (vlastní)

3.2.2.2 *Technické stavby*

K výrobě, komunikaci a zabezpečení přísunu vody sloužily technické stavby (Obr. 7), mezi kterými rozeznáváme stavby výrobní, dopravní a vodohospodářské (Hrdoušek 2006). Výrobní stavby dělíme na výrobní objekty pro zemědělskou výrobu (vodní mlýn, větrný mlýn, olejna, pec, koliba, sušárna ovoce, lisovna), pro výrobu skla a keramiky (dílna, mačkárna a brusírna skla atd.), pro železářskou výrobu (kovárna, křiváčkárna, hamr), pro soukenickou výrobu (valcha, pazderna) a pro stavební výrobu (pila, cihelna). Mezi dopravní objekty patří mosty, lávky a milníky a mezi vodohospodářské stavby studánky, studny a požární nádrže (Thrift, 1996).

Obr. č. 7 Technické stavby – vodní mlýn – Svobodné Hamry (vlastní)

3.2.2.3 *Církevní stavby*

Nedílnou součást našich sídel a kulturní krajiny představují také církevní (sakrální) stavby, které plnily především náboženskou funkci (Fišera 2017). Nesrovnatelně větší byl však i jejich význam v každodenním životě vesnice. Mezi sakrální stavby náleží kostel (většinou spadají již do okruhu oficiální, nikoliv lidové architektury – Obr. 8), kaple, zvonice, boží muka, kříže, smírčí kříže, sochy světců a reliéfy tesané do skal (Rozehnalová, Tomíšková 1995).

Obr. č. 8 Kostel s dřevěnou zvonicí – Záboří nad Labem (vlastní)

3.2.2.4 *Obecní stavby*

Stavby v majetku obce nazýváme obecními stavbami (Kovářů, Kuča, 2009). Do této skupiny staveb patří školy, obecní hospody, obecní pastoušky, požární zbrojnice, pomníky padlým a obecní (kontribučenská – Obr. 9) sýpka (Lukeš, 2017).

Obr. č. 9 Kontribučenská vrchnostenská sýpka – Blatná (vlastní)

3.3 **Přehled historického vývoje jednotlivých prvků lidové architektury**

3.3.1 Předbělohorská doba

Předbělohorská doba od 11. až do počátku 17. století je období gotiky a renesance. Pro toto období jsou charakteristické nejstarší roubené stavby a dále nejstarší kamenné domy a sýpky (jižní Čechy, Plzeňsko, Slánsko, jižní Morava). Výstavná zděná architektura často kombinuje současně gotické a renesanční stavební prvky (např. kamenná gotizující ostění, sgrafita); dispozičně jde obvykle o domy tzv. špýcharového typu. Známé jsou i samostatné hospodářské stavby – zejména archaické sýpky v jihočeské a západočeské oblasti (Obr. 10) a dále kamenné brány (Janáček, 1984).

Obr. č.10 Gotická sýpka – Řepice (vlastní)

3.3.2 Období 17. a 18. století

Doba konsolidace po třicetileté válce až do období josefínských reforem (2. polovina 17. století – konec 18. století) odpovídá přibližně slohovému období baroka. V době třicetileté války došlo k zániku řady vesnic v důsledku vojenských akcí i celkové devastace země. Pro 17. století je typický návrat k archaickým technikám i pokles kvalitativní úrovně zástavby ve srovnání s předchozím obdobím. Jen ve výjimečných regionech a ojedinělých případech je doložena kvalitativně vyšší stavební úroveň jak u dřevěných staveb roubených a hrázděných (Chebsko, severní Čechy), tak u staveb zděných, s ohlasy slohového baroka. Během druhé poloviny 18. století se pak utvářejí regionální formy lidové architektury a stavby se vrací na vysokou řemeslnou kvalitativní úroveň. V poslední třetině 18. století pak v mnoha oblastech vrcholí dřevěná (roubená, hrázděná) architektura. V některých oblastech přetrvává tradice dřevěné architektury i nadále, proto je někdy účelné horní hranici sledovaného období posunout až za rok 1800, do prvních desetiletí 19. století (Dittrich, 1990).

3.3.3 Období konce 18. a první poloviny 19. století

Doba po tereziánských a josefínských reformách (konec 18. – polovina 19. století) odpovídá přibližně slohovému období klasicismu a někdy se zástavba jako klasicistní skutečně označuje. Pro sledované období je typický velký rozmach (početní i kvalitativní) vesnické zástavby v důsledku osvíceneckých reforem (Obr. 11). Nadále se rozvíjí regionální formy lidové architektury, a to jak dřevěné, tak zejména od doby okolo roku 1800 i zděné, s formami opožděného baroka a klasicismu (Pešta 2004). Je třeba upozornit, že alespoň částečně účinný zákaz dřevěných staveb byl vydán až roku 1816 (Foud, Karel, 2004).

Obr. č. 11 Velkorysý klasicistní dům – Broumovsko (vlastní)

3.3.4 Období druhé poloviny 19. a počátku 20. století

Druhá polovina 19. a počátek 20. století až do I. světové války odpovídá přibližně období historizujících slohů a eklekticismu, eventuelně secese. Charakteristickým rysem je masové rozšíření zděné architektury historizujících a eklektických forem (a to i v oblastech tradičně dřevěných staveb), s řadou regionálních variant. Kromě forem opožděného klasicismu se setkáváme i s pozoruhodnými eklektickými projevy „lidového (či selského) baroka“, kombinujícího slohové prvky a principy baroka, klasicismu i soudobých historizujících slohů (Obr. 12). V některých regionech se v poslední čtvrtině 19. století objevují stavby s moderními prvky (vaznicové krovy), ovlivněné soudobou železniční architekturou („nádražní sloh“). V horských oblastech nastává nový rozvoj dřevěné architektury (Foud, Karel, 2004).

Obr. č. 12 Selské baroko – Vlastiboř (vlastní)

3.3.5 První polovina 20. století

Doba tzv. První republiky, 2. světové války a období krátce po ní (přibližně do let 1948–1950) odpovídá době opožděné secese a moderních slohů (kubismus, moderna, art-déco, funkcionalismus, „národní styl“ – „Heimatstill“). V této době nastává rozmach architektury, často vyjádřené soudobými výtvarnými prostředky i moderními technologiemi (Obr. 13). Definitivně mizí regionální formy lidové architektury, s výjimkou záměrných historismů a romantických tendencí (tzv. folklorismus). Na venkov pronikají formy městského obydlí (vily) (Škabrada, 1975).

Obr. č. 13 Secesní venkovské stavby – Černošice (vlastní)

3.3.6 Poválečné období a 2. polovina 20. století

Doba krátce po 2. světové válce byla poznamenána zásadními demografickými změnami, především odchodem německy mluvících obyvatel a kolektivizací, spojenou s likvidací soukromého hospodaření. Přináší naprostou degradaci venkova – architektury i urbanismu vesnic (nové formy zcela neslučitelné s historickým tradičním prostředím). Od konce 20. století se projevují i negativní vlivy novodobých technologií. Mezi pozitivní rysy (zejména od 60. let 20. století dosud) patří rozvoj fenoménu tzv. chalupářství, který přispěl k záchraně památek lidové architektury v řadě oblastí (Obr. 14). Doba po roce 1989 přinesla jednoznačná pozitiva v podobě zřízení plošně chráněných území (vesnické památkové rezervace a zóny) a jejich následné regeneraci. Podařilo se zachránit i mnoho dlouhodobě chátrajících staveb. Problémy naopak spočívají v úbytku autenticky zachovaných staveb a v novém rozvoji architektonicky podřadné zástavby tzv. satelitních městeček (Škabrada, 1975).

Obr. č. 14 Chalupa Doubrava – Chebsko (vlastní)

3.4 **Vývoj typických konstrukcí a zvláštních prvků lidové architektury**

3.4.1 Zděné stěny

Mezi základní charakteristické prvky patří v první řadě roubení. Roubení je jedná z nejstarších technologií dřevěných stavebních konstrukcí, roubení používáme i v moderní výstavbě. Materiál používaný na konstrukce roubených stěn je dřevo.

Roubená konstrukce spočívá ve různým způsobem vodorovně vrstvené skladbě stěny z trámů (Obr. 15), které jsou spojeny různými druhy tesařských vazeb (Frolec 1974).

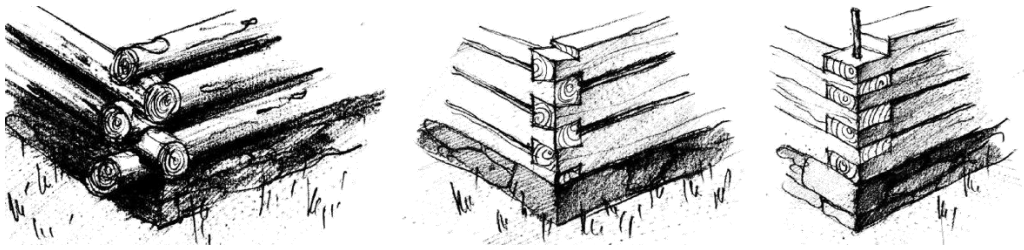

Obr. č. 15 Typy vazeb (Hron, 2007)

Zděné konstrukce – patří k nejstarším. Nejdříve použití kamene, z důvodu nedostatku v některých oblastech– použití umělého staviva – cihly. Příklad zděných stěn je nejstarší stojící stavba v Česku – Budeč je legendami opředený vrchol, údajná škola knížete Václava, poutní místo (Obr. 16). Ačkoliv není rok založení rotundy sv. Petra a Pavla přesně známý, přemyslovský kníže Spytihněv ji nechal postavit někdy po roce 895 a patrně před rokem 915 (Gartner, Procházka,1982).

Obr. č. 16 Rotunda sv. Petra a Pavla – Budeč (vlastní)

V polovině 19. století dochází ke zprůmyslnění výroby cihel díky využití lisů, pecí a umělého sušení. Po celá tisíciletí se zděné stavby prováděly pouze na základě předávaných zkušeností a empirických pravidel.

3.4.2 Střecha a pokrytí střechy

Nejstarší střešní konstrukcí, která se dochovala na území Čech, byl sochový a polosochový krov (Obr. 17).

Sochový krov je doložen v evropském stavitelství od neolitu. Archaické formy sochového krovu se dochovaly na jižním Slovensku a v Maďarsku. Taková střecha je tvořena dvěma sochami (daná konstrukce představuje rozvidlené sloupy) umístěnými z vnější strany u kratších (štítových) stěn stavby. U sochového krovu se tíha střechy přenáší přes slémě na sochy, a tím se odlehčuje stěnám stavby. Hlavni používání sochových krovů je u staveb s menší nosností stěny (například pletené, hliněné) (Frolec, 1974).

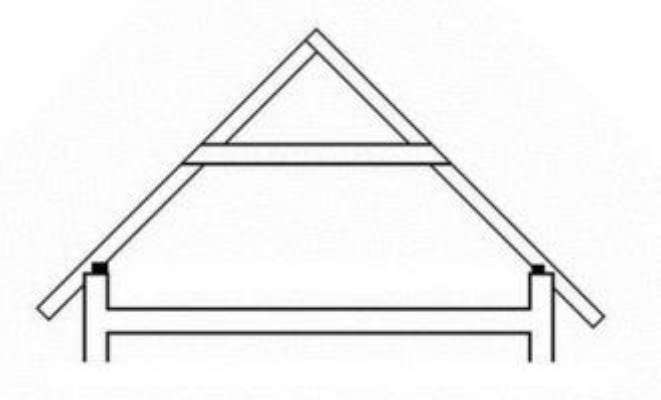

Obr. č. 17 Konstrukce střechy (Hron, 2007)

Polosochový krov (Obr. 18) je krov, kde vaznici nesou polosochy zapuštěné do vazných trámů nebo stropnic. Pod pojmem polosochový krov rozumíme krov s hřebenovou vaznicí, který je nesený sloupky s pásky nebo polosochami, které jsou zapuštěny do vazných trámů. Tento druh střech byl ještě v 19. století rozšířen v jihozápadních Čechách (Vařeka, 1979).

Obr. č. 18 Polosochová konstrukce (Hájek, 2001)

Nůžkový krov (Obr. 19) je krov s hřebenovou vaznicí, který nese páry zkřížených krokví. Nůžkový krov existoval ještě v 19. století v úzkém pásu jihomoravského, na Znojemsku, na Mikulovsku a ve Slezsku. V Čechách se nůžkový krov objevuje i u mladších vaznicových krovů (Vařeka, 1976).

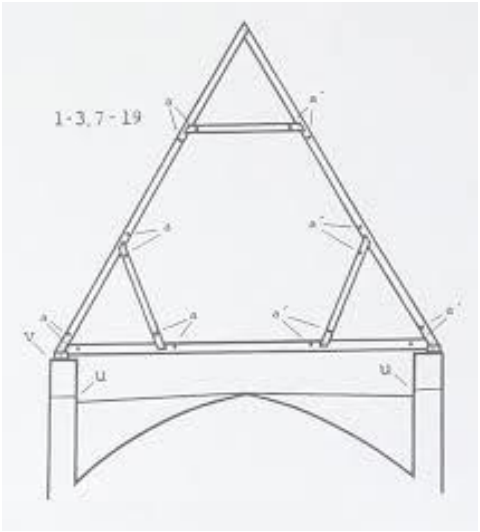

Obr. č. 19 Nůžkový krov (Hájek, 2001)

3.4.3 Průčelí lidového domu

Průčelí je zpravidla přední strana budovy, tedy hlavní fasáda. Průčelí domů je často plasticky zdobeno od nejjednodušších forem až po složité plastické členění, kde s barevnými rozhraními (Wojciechowski, 1956).

Nejstarší a charakterističtější typ venkovské zástavby je zástavba štítová (Obr. 20). V jedné linii se štítovým domem bývá také ohradní zeď se vraty. V některých oblastech taky můžeme najít štítové domy bez vrat. Štít je vždycky symetrický většinou o sklonu 45° a sleduje sklon střechy. V architektuře je výzdoba štítu dokladem estetického cítění (Wojciechowski, 1956).

Obr. č. 20 Štítová orientace domu – Krátká (vlastní)

Okapová orientace domů (Obr. 21) vnikla v 19. století. Domy mají podstřešní sýpku a vratové otvory se stlačeným obloukem. Podélná zástavba je většinou taková, u které jsou vrata součástí domu. Dalším příkladem jsou stavby, kde se do dvora jezdí samostatnými vraty. Těch je ale méně. Vstup do doma pak může být umožněn nejen vraty ale i dveřmi, jak je to typické na Znojemsku. V ostatních částech České republiky je vstup většiny domů umožněn pouze vraty (Wojciechowski, 1956).

Obr. č. 21 Okapové orientace domu – Dešov (vlastní)

3.4.4 Dveře jako část architektury

Dveře jsou nenápadnými účastníky každodenního života a jsou nedílnou součástí každé architektury (Obr. 22). U některých typů domu jsou dveře jednokřídlé, podle materiálu nejčastěji dřevěné (Junek, Kánský, Zindulková, 1998). Dříve byly dveře čistě dřevěné vyrobené z ručně štípaných desek, Dnes jsou již u většiny dveří lidových staveb kovové zámky a kliky (Frolec, 1974). Dveře stejně jako vrata jsou součástí architektury, za který je nutno považovat celé domovní průčelí, tvořící následně součást uličních prostorů a v konečném důsledku i celého města (Macek, 1994). Konstrukci dveří rozdělujeme na svlakovou, nebo rámovou. Rámové dveře jsou tvořeny rámem vyplněným deskami, svlakové dveře mají prkna na dřevěný rám přibita (Škabrada, 1975).

Obr. č. 22 Historické dveře – Záluží (vlastní)

3.5 Vývoj uspořádání venkovského domu z pohledu dispozice, půdorysného a prostorového uspořádání a stavebních materiálů

3.5.1 Nejstarší venkovské domy

Středověký dům na území Čech sleduje vývoj domu v období, které lze rozdělit na raný, vrcholný a pozdní středověk. Rekonstruovat podobu domu je možné díky

archeologickým výzkumů. Podle výsledků se zdá, že typické pro období 6. až 13. století jsou typické polozemnice, respektive zemnice (Obr. 23). Nejstarší objekty z této doby byly nalezeny v Roztokách u Prahy, kde bylo objeveno asi 128 objektů. Další nálezy pochází z Prahy Liboc nebo Břeclavi Pohanska (Dostál, 1987).

Obr. č. 23 Rekonstrukce polozemnice – Brod (vlastní)

3.5.2 Venkovské domy ranného středověku

Pro tyto stavby je typická rozloha 9–19 m². Vzhledem k nálezům sloupových jámy po straně domu lze předpokládat, že tyto stavby měly hřebenovou střechu. Technicky způsob výstavby těchto objektů byl různorodý: uplatnila se technika roubení, vyplétání, drážkové konstrukce i hliněné mazanice (Hájek, 2001). O vnitřním vybavení domů je informací relativně málo. Archeologický výzkum raně středověkých sídlišť je docela problematický, vzhledem k faktu, že není zcela jasno, jaký měly jednotlivé nalezené stavby význam. Problém výzkumu raně středověkého osídlení komplikuje také nejasný vztah mezi jednodílnými stavbami a jejich vliv na vrcholně středověký trojdílný dům. Existuje teorie, která prosazuje jeho autochtonní vývoj v rámci střední Evropy (Nekuda, 2002). Stavby ranně středověkého stáří byly nalezeny např. v Hrdlovce (Klápště a kol., 1982).

3.5.2.1 *Venkovské domy vrcholného středověku*

Díky **z**měnám ve středověkém období dochází v průběhu 13. až 15. století k postupným změnám podoby venkovského domu. Z domu se stává přízemní stavba s podlahou na úrovni terénu. Také se změnila jeho základní dispozice. Kromě jednodílného se objevuje dvojdílný a pak i trojdílný dům. Od něj pak můžeme odvodit další typy uspořádání. Obecně platí, že vesnický dům se ve většině případů rozrůstal do šířky, jen výjimečně do výšky (Obr. 24). Důležitým aspektem, který do značné míry ovlivnil vývoj domu je také vývoj topeniště (Smetánka, 1994).

Obr. č. 24 Venkovské domy – památková rezervace Betlém v Hlinsku (vlastní)

3.6 **Popis faktorů, které ovlivnily vývoj staveb lidové architektury**

Dům je stavení pro život lidí. Každé období měnilo nejen samo slovo dům, ale i představu člověka o smyslu a podobě obydlí člověka. V každém případě mělo vždy prvotní význam bezpečí a soukromí. Středověký a raně novověký dům také plnil funkci organizační a plnil roli útočiště chladem a nepohodou (Lenderová, Jiránek, Macková, 2009).

3.6.1 Faktory ovlivňující obydlí člověka

Na rozdíl od Ruska Česká republika má menší plochu, ale i v zde je velké množství regionů, podle kterých můžeme rozdělit lidovou architektury na typy, které se od sebe navzájem často diametrálně liší. Pestrost a rozdíl regionálních forem je ovlivněna řadou různorodých faktorů, které mají výrazný vliv (Frolec a kol., 1983). Pešta (2013) uvádí jako některé z hlavních ovlivňujících faktorů tyto zásadní vlivy:

3.6.1.1 *Terénní a geografické podmínky*

Během celých století byla architektura řešena s ohledem na terénní geografické a klimatické podmínky. Terénní podmínky omezují možnosti orientaci objektů i uspořádání sídel. Nelze zapomínat i na fakt, že volba lokality určené k trvalejšímu osídlení předurčuje zemědělské využití krajiny, řemeslnou výrobu i těžbu dřeva nebo nerostných surovin (Petr, Soukup, 2000).

3.6.1.2 *Stavební zvyklosti, materiály a zkušenost.*

Pokud lidé mají zkušenosti s používáním toho nebo jiného architektonického řešení, pak jej pravděpodobně budou používat i v následných realizovaných stavbách. Příkladem mohou být typové budovy v jednotlivých regionech České republiky. Ukázkou je například výběr stavebního materiálu jako je použití různých druhů kamene, dřeva nebo nepálených cihel (Máčel, 1981).

3.6.1.3 *Izolovanost regionů*

Čím izolovanější jsou a byly různé oblasti, statky a sídliště, tím více vykazují různé architektonické zvyky. Na izolovanost regionů má největší vliv nepřítomnost zdroje vody a omezená možnost komunikace mezi osadami (Spirhanzl – Duriš, 1941).

3.7 **Rozdělení typů venkovských staveb podle regionů v České republice**

Česká republika má množství rozmanitých lidových staveb, které se liší podle nejrůznějších faktorů. Česká republika patří mezi nejvýraznější kulturní oblasti střední a východní Evropy (Vondrušková, Vondruška, 2014).

3.7.1 Severní Čechy

Typy lidové architektury se zde nerozdělují na etnografickém základě, vše je určováno umístěním horského pásma. Domy severních Čech mají často jednoduché půdorysné uspořádání a obvykle komorového typu. V příhraničním pásmu se vyskytují halové domy. Velmi časté jsou kombinované budovy, kde základem je roubený dům a vrchní část je tvořena hrázděným patrem. V novějších budovách je běžná také kombinace cihlového přízemí a dřevěné podlahy. Střechy jsou vyvýšené, doškové v nížinách a dřevěné šindelové v horách. Někdy byly šindele použity pro vnější opláštění stěn a štítů, někdy byly použity také břidlicové a v pozdější době vláknocementové šablony složené podle různých vzorů. Štíty pod sedlovými střechami se často vyznačují náročnou skladbou bednění.

3.7.1.1 *Středohorský dům*

Středohorský dům je dvoupodlažní dům nacházející se v Českém středohoří (Obr. 25). Vyznačují se klasickými cihlovými fasádami a budovy jsou často kombinovány ve formě bednění, hrázdění a zdiva. U středohorského domu je charakteristický jednoduchý vizuální vzhled. Průčelí domu je typicky ve stylu klasicismu s výhledem na náměstí. Střecha byla obvykle sedlová nebo s malou valbičkou (Vařeka, 2004).

Obr. č. 25 Středohorský dům – Kynšperk nad Ohří (vlastní)

3.7.1.2 *Pojizerský dům*

Pojizerský dům je jeden z nejreprezentativnějších dřevěných domů na úpatí Jizerských hor (Obr. 26). Charakteristickým rysem je ve štítu bohatě zdobená předsazená lomenice. Dům je roubený, přízemní, u bohatších usedlostí patrový, často s lužickou nebo českou podstávkou a pavlačí s vyřezávanými sloupky. Téměř zde chybí hrázděné stavby. Střecha je často sedlová krytá šindelem a později břidlicí. Místy bývá na střeše v průčelí zkosená valbička nebo kabřinec.

Obr. č. 26 Pojizerský dům – Kryštofovo Údolí (vlastní)

3.7.2 Severozápadní Čechy

Domy severozápadních Čech byly většinou dřevěné, hrázděné, u novějších staveb zděné. Střechy jsou zde většinou opláštěné bedněním, zdivem nebo hrázděním, v závislosti na části regionu a konstrukci obvodových stěn (Flemrová a kol., 2015).

3.7.2.1 *Ašský dům*

Ašský dům se nachází v nejzápadnější části země. V této části mají významný podíl dřevné stavby (Obr. 27). Střechy byly většinou sedlového typu a relativně vysoké, pokryté šindelem a v pozdější době eternitem. Dnes je však velmi obtížné najít typický Ašský dům. Kvůli jeho lokalizaci v příhraničí po druhé světové válce, mnoho typických domů zmizelo, a lidé pak si vybrali moderní cihlové stavby (Vít, 2007).

Obr. č. 27 Ašský dům – Mokřiny (vlastní)

3.7.2.2 *Chebský dům*

Chebský dům se nachází hlavně v oblasti okolo Chebu. Je postaven ve formě hrázděné budovy zpravidla s roubeným přízemím. Horní patra jsou pak postavena hrázděná s bohatým zdobením (Obr. 28). Dřevěná konstrukce byla původně vyplněna hliněnou mazaninou smíchanou se slámou, později byl použit k vyplnění kámen a na konci 19. století byly často použity i cihly. Dřevěné viditelné paprsky byly původně černé nebo tmavě hnědé, později se začala objevovat typická tmavě červená barva. Stěny v přízemí budov byly většinou vybílené. Na fasádách domů byly dřevem vytvořeny bohaté ozdoby, vynikající jak barvou (polychromované), tak geometrickým členěním. Střecha byla obvykle sedlová, se světlíky a byla pokryta břidlicí nebo šindelem, později také taškami (Vařeka, Frolec, 2007).

Obr. č. 28 Chebský dům – Doubrava (vlastní)

3.7.3 Středočeský dům

3.7.3.1 *Slánský dům*

Slánský dům se nachází v širším okolí Slaného a zasahuje až do Prahy. Do dnešních dnů domy prodělaly mnoho změn, jejichž původ sahá u nejstarších budov až do konce 15. století (Obr. 29). Tradiční budovy jsou převážně postaveny z kamene, převážně z opuky nebo pískovce. Dříve byly stěny i hrázděné, konstrukce ale měla pouze funkci zpevnění ne estetickou díky stejné barvě paprsků a výplně. Zde používané konstrukci se říká lepenicové zdivo. Střechy zde byly valbové postupně nahrazené sedlovou (Vařeka, 2004).

Obr. č. 29 Slánský dům – Třebíz (vlastní)

3.7.4 Severovýchodní Čechy

Severovýchodní Čechy jsou typické dřevěnými stavbami na kamenném základu s přízemním uspořádáním. Domy mají často komoru a přístřešek. Na některých místech se nachází domy s tzv. krčkovou konstrukcí (dřevěný dům se stěnami vyrobenými z krátkých celých nebo polovičních špalíčků nebo polínek položených vedle sebe a spojených vápno-cementovou maltou). Střechy jsou sedlové nebo s valbičkou (Vařeka, 2007).

3.7.4.1 *Krkonošský dům*

Krkonošský dům se nachází hlavně ve východních Krkonoších. Jedná s e o jednopatrové budovy, často s obílenými spárami. Stěny byly často malované, většinou modré, zelené, červené nebo šedé (Obr. 30). Domy byly třípokojové, chlévové nebo komorové. Střecha je strmá a vysoká s podkrovím obráceným ke svahu, kde bylo uloženo na zemi seno. U velkých zemědělských domů byla na střeše zvonice nebo kabřinec. Domy byly často bohatě zdobené řezbami (Tesařová, 2017).

Obr. č. 30 Krkonošský dům – Dolní Branná (vlastní)

3.7.4.2 *Dům středního Polabí*

Domy centrálního povodí Labe byly postaveny převážně ve formě dřevěných objektů. Budovy byly později také z nepálené hlíny a většina z nich byla omítnutá (Obr. 31). Střecha byla většinou sedlová, často pokryta došky, šindelem a později méně často také taškami. V horní části štítu byl postaven kabřinec nebo polovalba a zdoben jednoduššími lomenicemi. Štítová rovina byla podepřena rámovou konstrukcí s profilovanými sloupy a rohovými pásky (Jůzlová, 2009).

Obr. č. 31 Dům středního Polabí – Kouřim (vlastní)

3.7.5 Typy domu v jižních Čechách

3.7.5.1 *Blatský dům*

Tento typ lidové architektury pochází z první čtvrtiny 19. století. To bylo používáno převážně v dolních oblastech jižních Čech. Osady jsou postaveny ve stylu „selského baroka“, lidové architektury, inspirované architekturou baroka a klasicismu. Selský barok je charakterizován bohatou výzdobou štítů domů, zejména si můžeme povšimnout spirály, tzv. voluty, ale také dalších dekorativních prvků využívajících také přírodní, náboženské a lidové motivy (Obr. 32). Díky těmto zachovaným stavbám byla např. obec Holašovice zapsána na Seznam světového dědictví UNESCO (Vařeka, 2007).

Obr. č. 32 Blatský dům – Plástovice (vlastní)

3.7.5.2 *Šumavský dům*

Díky zalesněnému pohoří Šumava se ve vyšších polohách jižních Čech vyskytují výhradně dřevěné domy. Šumavské domy jsou provedené roubenou technikou s přesahem horních trámů (Obr. 33). Stěny tohoto typu domu jsou natřeny silnou vrstvou bílé hliněné omítky. Šumavský dům se také vyznačuje skromným dřevěným štítem lichoběžníkového tvaru s pavlačí a zvoničkou (Mazný, 2017).

Obr. č. 33 Šumavský dům – Kvilda (vlastní)

3.7.5.3 *Volarský dům*

Volarský dům se nachází pouze v horském městečku Volary a sousední vesnici Dobrá. Tyto dřevěné domy mají kamenný suterén, velmi nízkou štítovou střechu a snad nejkrásnějším prvkem v celém domě je vyřezávaná pavlač na štítové straně domu. Střechy byly pokryty štípanými šindely (Obr. 34). Domy mají také široké průčelí, přes které se vstupuje do průchodu. Tyto domy je zde možné najít až od 16. století, díky příchodu obyvatel z hornatých oblastí Alp. Od roku 1995 jsou Volary díky tomu zařazeny do seznamu venkovských rezervací (Kozák, 2020).

Obr. č. 34 Volarský dům – Volary (vlastní)

4. EVROPSKÁ ČÁST RUSKA

V předchozích kapitolách této práce byly popsány otázky historie architektury a jejího formování na území České republiky, což nám umožňuje porozumět její bohaté kultuře a historii. V dalších kapitolách bude popsán vývoj architektury v Rusku, bude provedeno porovnávání a ohodnocení odlišnosti a podobnosti architektury České republiky s Ruskem jako vybranou lokalitou. Se zřetelem k tomu že Rusko má velkou rozlohu, k ohodnocení a porovnávání byla vybraná evropská část Ruska.

4.1 Historie osidlování Petrohradské oblastí

Osídlení Petrohradské oblasti je na rozdíl od České republiky docela mladé, nicméně nejstarší stopy pobytu člověka jsou z mesolitu.

4.1.1 Osidlování Slovanů

V 6. století se v Petrohradské oblasti se na březích řek Luga a Volchov objevili noví přistěhovalci. První dochovaná známka přítomnosti Slovanů – Krivichi v oblasti podél řek Luga a Oredezh od 6. do 14. století má charakter pohřebiště. Lebedev (1997) ve své knize říká, že v 9–10. století se Ladoga stala nejdůležitějším politickým a ekonomickým centrem pro formování státnosti starověkého Ruska. Slovanské osídlení mohlo vzniknout na starodávné osadě Starou Ladogě asi před 6. století. K prvním místům slovanského osídlení v oblasti Petrohradu patří i Lyubshanská pevnost (okres Volchov) z 8. století a Gorodets poblíž Lugy (okres Luga) z 9. století. Symbióza populace Slovanů a Varangiánů přímo vedla ke vzniku ruského národa. V západních zdrojích je tato oblast mezi Čudským jezerem a jezerem Ladoga známá jako Gardariki (Obr. 35). Osídlení je také částečně způsobeno otevřením cesty od Volhy Varangiánům, Řekům a Khazarům (Kochkurkina, 1973).

Obr. č. 35 Stará Ladoga – nejstarší osídlení v regionu (Kochkurkina, 1973)

4.1.2 Novgorodské období

Ve 12. století získal Novgorod politickou nezávislost a místa podél pobřeží Finského zálivu, Luga, Neva, Ladoga a Volkhov se staly součástí Novgorodské republiky. V roce 1116 Novgoradci postavili na Volchovské Staroladozhskou pevnost. Pro ochranu svých hranic Novgoradci vystavěli rovněž v roce 1237 pevnost Koporye a v roce 1323 pevnost Oreshek. V lednu 1478 Novgorodská republika přestala existovat v souvislosti se zajetím velkovévody Moskvy Ivana (Timofeev, 1993).

4.1.3 Období 17. a 18. století

Na začátku 18. století v důsledku severní války byla Ingermanlandie opět připojena k Rusku a bylo zde postaveno nové hlavní město země, Petrohrad. V roce 1708 byla vytvořena provincie Ingermanlandie. V roce 1710 byla přejmenována na Petrohrad. V roce 1718 zahrnovala provincie Petrohrad, Vyborg, Narva (včetně Derpt), Velikolutskaja, Novgorod, Pskov, Tverskaja, Yaroslavl, Uglitskaya, Poshekhonskaya a Belozersky, z nichž některé byly později přiděleny nezávislým správním jednotkám Říše nebo převedeny do sousedních zemí (Vyborg, Derpt). Petrohrad se stal hlavním námořním obchodním přístavem v zemi. V hlavním městě a jeho okolí se objevila řada průmyslových podniků, aktivně se budovala vodní, silniční a železniční infrastruktura, která spojuje severozápadní region s jižními a středními regiony Ruska (Kirpichnikov, 1985.)

4.2 **Rozdělení jednotlivých typů staveb v lidové architektuře**

Architektonické prostředí je jednotka složena z několika základních složek: budov, struktur, prostoru mezi nimi a uvnitř nich. Nejdůležitější součástí této jednotky jsou budovy a struktury. Typologická klasifikace budov a struktur, která v současné době existuje, zahrnuje čtyři z jejich hlavních skupin, které odpovídají hlavním typům lidské činnosti: životní, pracovní, sociální a administrativní činnosti. Všechny budovy můžeme rozdělit do podobných skupin jako v České republice (Zmeul, Makhanko, 2004). Jedná se o:

1) Obytné budovy
2) Budovy a stavby určené pro zemědělské potřeby
3) Církevní stavby

4.2.1 Obytné budovy

První budovou v Petrohradě byl letní dům Petra I. (Obr. 36) z období mezi lety 1703 a 1708. Tento malý dřevěný dům o rozloze 60 m² byl postaven tesaři poblíž náměstí Troitskaya za pouhé tři dny – 13. května (24.) až 15. května (26.) 1703. Oslava se konala 16. (27.) května při příležitosti přistoupení k zemi a založení nového města.

Obr. č. 36 Dům Petra I. (Popova, 2007)

4.2.2 Budovy a stavby určené pro zemědělské potřeby

Zemědělské budovy jsou budovy, jejichž hlavním úkolem je zajistit optimální úroveň produktivity hlavních produktů budovy. Hlavní budovy pro výrobu a výrobu zemědělských produktů byly stodoly (Obr. 37), inkubátory, mlékárenské a živočišné komplexy a další. Stodoly byly určeny jak pro skladování, tak pro sušení a mlácení obilných plodin. Na ruském severu se praktikovala výstavba výstupní stodoly. Malé budovy o ploše nejvýše 4–5 m² byly určeny pro skladování 1 – 2týdenní dodávky produktů v případě zemědělské práce daleko od vesnice (Popova, 2007).

Obr. č. 37 Stodola (Stepanov, 2016)

4.2.3 Církevní stavby

Pravoslavné katedrály v Petrohradě jsou katedrály patřící k pravoslavnému náboženskému vyznáním a nacházejí se v rámci správních hranic území města. Mezi pravoslavnými církevními stavbami v Petrohradě má 19 největších status katedrály (Obr. 38). Všechny tyto budovy jsou architektonickými památkami a hrají v panoramatu města roli významných dominant městského rozvoje. Mnohé z nich jsou zároveň památkami vojenské slávy. Pravoslavné kostely v Petrohradě se nacházejí hlavně v historickém centru: katedrála Petra a Pavla, Kazaňská katedrála, katedrála sv. Mikuláše, katedrála Proměnění Páně a Izmailovského, katedrála Povýšení sv. Kříže na Ligovského prospektu.

Obr. č. 38 Sampsonská katedrála (Smirnov, 2009)

4.3 Přehled historického vývoje jednotlivých prvků architektury

4.3.1 Začátek vývoje, první polovina 18. století

Za první stavbu města se považuje dřevěno-hliněná Petropavlovská pevnost (Obr. 39), která byla postavena v roce 1703. Ve stejném roce byl přes Kronverský průliv postaven první dřevěný plovoucí Petrovský most. V letech 1704–1705 byly ze západu a na východ od pevnosti postaveny hliněné raveliny a v letech 1705–1708 z nejnebezpečnějšího severního směru byla hlavní pevnost ochráněna pomocnou pevností Kronverk (Stepanov, 2016).

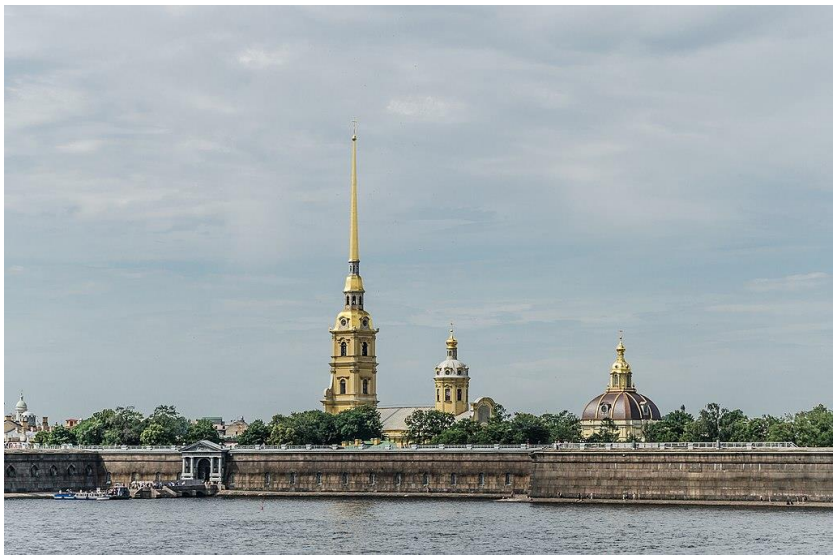

Obr. č. 39 Petropavlovská pevnost (vlastní)

Centrum města byl původně vytvořen na levém břehu řeky Nevy. První náměstí města bylo Troitské náměstí (Obr. 40), pojmenované po dřevěném kostele „ve jménu Nejsvětější Trojice". Náměstí vzniklo na začátku 28. století a byla na něm dřevěná katedrála Trojice-Petrovského, podle které dali jméno náměstí. Katedrála byla zbouráno v roce 1933. Náměstí Trojice se stalo centrem Petrohradu. Byl zde také až do roku 1710 Gostiny Dvor, trh. Svůj ústřední status ztratilo až ve 30. letech 18. století (Glabar, 1910).

Obr. č. 40 Troitské náměstí (Glabar, 1910)

4.3.2 Vývoj města v letech 1725-1736

Se smrtí Petra I. v roce 1725 a jeho vdovy císařovny Kateřiny Alekseevny v roce 1727 se vývoj Petrohradu nezastavil, ale výrazně se zpomalil. Stavba katedrály Petra a Pavla (1712–1733), letní zahrady a dalších objektů pokračovaly, práce byly rovněž prováděny v Peterhofu. V roce 1728 se však císařský soud vrátil do Moskvy. Císař Peter II. se nezajímal o vládní záležitosti, natož o stavbu Petrohradu. V roce 1736 a 1737 došlo v Petrohradě k ničivým požárům, jejichž příčinou byla žhářství. Většina dřevěných budov shořela. Nový starosta V. F. Salkovkov založil „Komisi pro budovy v Petrohradě“ (1737–1746), která vypracovala nový městský plán a 12 „vyhlídek“. Hlavním architektem komise byl P. M. Eropkin (Obr. 41). V souladu s administrativním členěním komise přidělila pět částí města, prosazovala sjednocenou politiku rozvoje měst a navrhovala územní plánování (Kirikov, Stieglitz, 2002).

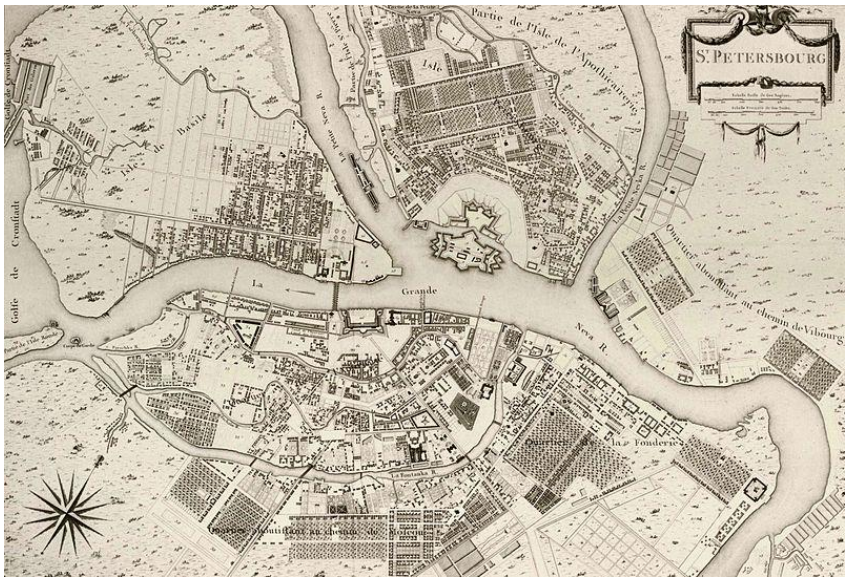

Obr. č. 41 Plán města z roku 1753 (Glabar, 1910)

4.3.3 Druhá polovina 18. století – začátek 19. století

V roce 1762 vyhláškou Kateřiny II. byla vytvořena „Komise pro výstavbu měst Petrohradu a Moskvy“, která se později nazývala „Komise pro kamennou strukturu Petrohradu a Moskvy“. Do roku 1769 Komise dokončila projekty rozvoje ve všech částech města, stanovila stabilní hranice rozvoje měst, předměstí, pastviny (bylo zakázáno ji budovat). „Rozprostření“ kapitálu v čase bylo tedy dočasně omezené a rozvoj centrálních oblastí byl zrychlen. Naopak v letech 1766–1767 ze území města poněkud zmenšilo. Řada městských území pak byla vyhlášena jako předměstí. Jednalo se především o petrohradskou stranu za Kronverkem, Vasilyevský ostrov za Malým prospektem, levý břeh řeky Fontannaya (Alexander Nevskoye, Liflandskoye, moskevské předměstí) (Glabar, 1910).

V roce 1763 byl vypracován územní plán Petrohradu, jehož výsledky zůstaly neznámé. V roce 1765 bylo vydáno omezení na výšku budov (10 sáhů), na umístění průmyslových podniků a byly schváleny vzorové návrhy budov. Mezi Velkou Nevou a Fontankou bylo zakázáno stavět dřevěné budovy. Do roku 1769 komise dokončila plány územního plánování pro části a předměstí města, na jejichž základě byl dokončen nový konsolidovaný územní plán v letech 1769–1776. Velkou roli při vytváření obrazu územního plánování té doby patří A. V. Kvasov, pod jehož vedením byl vytvořen územní plán Petrohradu v roce 1769 (Lisovsky, 2009).

4.3.4 Druhá polovina 19. století – začátek 20. století

V polovině 19. století, v souvislosti s vývojem nových ekonomických a sociálních vztahů, přestaly být dominantní principy uniformity a velení v architektuře. Od poloviny 40. let 20. století byla odstraněna řada omezení architektonických, barevných a designových řešení soukromých domů, je plánována odchylka od klasicismu, objevuje se celá řada historismu (eklekticismus). Od šedesátých let minulého století se rozšířila výstavba budov z cihel a kovových konstrukcí. V této době byl vytvořen poměrně efektivní systém řízení územního plánování, který umožnil ke konci 19. století zvýšit objem výstavby v Petrohradě více než 20krát (Lisovsky, 2009).

4.4 Vývoj typických konstrukcí, zvláštních prvků staveb a architektonických stylů v Petrohradě

V Petrohradu můžeme na počítat zástupce až 15 architektonických stylů. Za hlavní styly jsou považovány:

- Barokní styl (dva hlavní typy: „Petrovské baroko“, charakteristické pro začátek 18. století a „Alžbětinské baroko“ z poloviny stejného století),
- Klasicismus (od konce 18. století do začátku 19. století),
- Moderní styl (začátek 20. století).

4.4.1 Petrovské baroko

Petrovské baroko vzniklo na základě společné práce řady západoevropských, zejména pak italských a francouzských, architektů, které pozval Peter I. Významný vliv mělo také uplatňování německé a nizozemské racionálnosti. Proto se budovy Petrovského barokního stylu lišily od současného italského a francouzského baroka (T. Antonova 1954). Během tohoto období se ve městě stavěly většinou jednoduché (obdélníkové půdorysy) a zdánlivě nenáročné budovy. Štukotvarování, kolonády, portikoly se prakticky nepoužívaly. Někdy byly prvky architektonických stylů označeny pouze na fasádě, zvýrazněné bílou barvou na intenzivním červeném, růžovém a modrém pozadí (Obr. 42 a Obr. 43). Na fasádách se často dodávaly pedimenty, pilastry a voluty. Střechy a věže se zdůrazňovaly vertikálními a horizontálními prvky (Kurbatov, 1913).

Obr. č. 42 Peterová brána Petropavlovské pevnosti (vlastní)

Chrámová architektura se vyznačovala jednoduchostí a naivním pojetím (zvonice katedrály Petra a Pavla, kostel sv. Panteleimona, Peterova brána Petropavlovské atd.). Jak již bylo zmíněno architekti té doby byli většinou cizinci pozvaní Peterem I. (Kurbatov, 1913).

Obr. č. 43 Palác Kikinův (vlastní)

4.4.2 Alžbětinské baroko

Alžbětinské baroko bylo mnohem blíž západnímu evropskému baroku (Obr. 44).

Obr. č. 44 Zimní palác (vlastní)

V tomto období byly ve městě postaveny velké kostely, katedrály, paláce, jejichž architektura se vyznačovala řadou ozdobných prvků, malebností a plasticitou tvarů (Obr. 45). Vnitřní uspořádání se vyznačovalo velkými, někdy dvoupokojovými sály a apartmány, širokými předními schodišti (Gutnov, Glazychev 1990).

Obr. č. 45 Ekaterinský park Hermitage (Gutnov, Glazychev 1990)

V tehdejších interiérech se nachází fantastické motivy, hojnost štuků a řezbářství, zrcadla, vzorované parkety (Obr. 46).

Na fasádách a vnitřních stěnách vynikly prvky architektonických stylů. Častý byl také malovaný strop (Kurbatov, 1913).

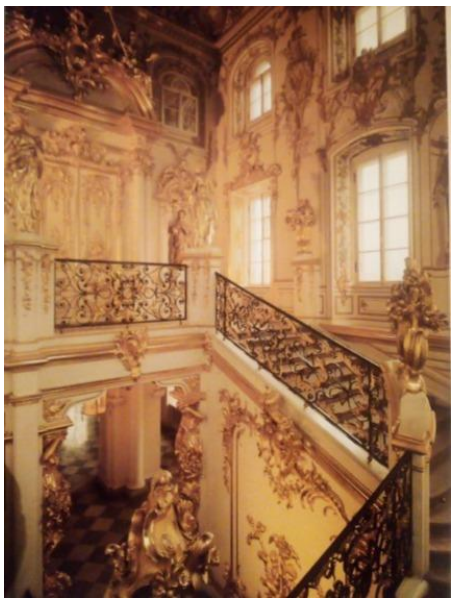

Obr. č. 46 Velké palácové přední schodiště (vlastní)

V církevní architektuře se znovu objevily pětiklenné kostely (Obr. 47), tradice ruských ozdobných dekorací a zlacených vyřezávaných ikonostatů (Punin, 1990).

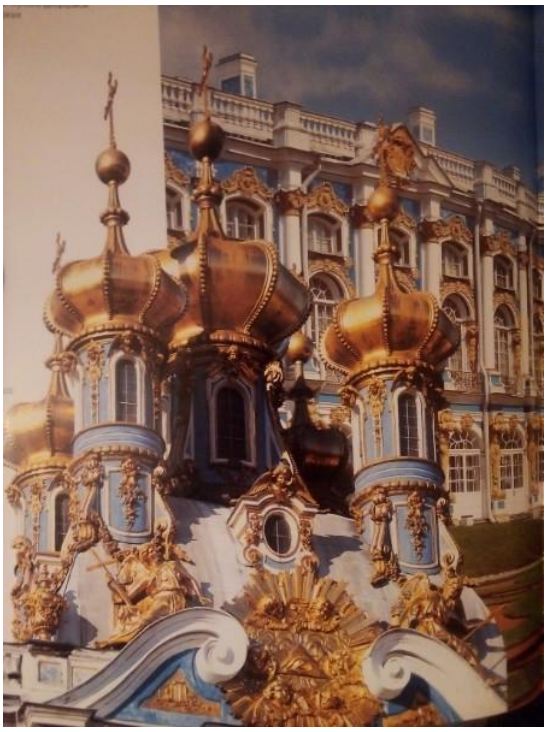

Obr. č. 47 Kopule palácového kostela (Punin, 1990)

4.4.3 Klasicismus

Raný klasicismus v architektuře Petrohradu pochází z let 1760–1780. Této etapě v historii Ruska se často říká éra „osvíceného absolutismu“. Klasicismus v Rusku ztělesnil myšlenky progresivního rozvoje, harmonické uspořádanosti, jednoduchosti a velikosti největší evropské země. Klasicismus v architektuře představuje klasické starožitné styly, zdrženlivost a monumentalitu kompozice (Grabar, 1999).

Jednou z prvních budov ve stylu raného klasicismu byl palác K. Razumovského postavený v letech 1762–1766 A. F. Kokorinovem a J. B. Wallen-Delamotem (Obr. 48). Architektura paláce využívala prvky iónského a korintského stylu, arkády, basreliéfy, i když vliv baroka je stále patrný při výzdobě fasády. Obřadnost paláce zdůraznilo hlavní nádvoří s vysokým ohrazením a monumentálními branami s výhledem na nábřeží (Punin, 1990).

Obr. č. 48 Palác K. G. Razumovského na rytině z 19. století (Kostylev, 2007)

4.4.4 Petrohradský modern

K nejvýznamnějším památkám moderní éry v Petrohradu patří obchod Eliseev, Nevský prospekt. Styl, který byl velmi rozšířený, se někdy nazývá stejně jako směry eklekticismu: novobarokní, novogotický, neoklasicismus, novoruský styl, což často vede k chybám klasifikace. Samostatnou větev stylu je severní moderní styl. Památky ve stylu modern v Petrohradě jsou relativně vzácné a v jiných městech Ruska prakticky

žádné. Fasády těchto budov zachovávají hlavní rysy secese a připomínají drsnou severskou přírodu (Obr. 49). Architekti hojně využívali střechy s ostrým úhlem, arkýřová okna, žulové dekorace kombinované s omítkou a šestiúhelníky. Jednou z prvních budov v tomto stylu byl činžovní Vasilův dům (Kostylev, 2007).

Obr. č. 49 Palác K. G. Razumovského (vlastní)

4.5 Vývoj uspořádání venkovského domu z pohledu dispozice, půdorysného a prostorového uspořádání, stavebních materiálů

4.5.1 Obytné budovy a sídla

Dřevěné obydlí je zvláštní stránka v ruské architektuře. Kromě toho, že obytná výstavba byla nejrozšířenější, zde použité architektonické techniky se následně odrážely téměř ve všech ostatních typech budov. Typologická rozmanitost ruského srubu byla široká: od malých primitivních budov s minimálním počtem otvorů a nejjednoduššího způsobu vytápění, který se podobal současným loveckým chatám, až po obrovské severské komplexy domů, a dokonce i královské paláce zdobené bohatými řezbami (Orfinski a kol., 1995).

4.5.2 Typologie rolnického domu

Srubové domy ruských rolníků dominují severním a středním pásmům východoevropské nížiny, jsou běžné na severu jihoruských oblastí. Typologické rysy ruského selského statku jsou tradičně konstrukční řešení obytné oblasti, relativní

poloha obytných a ekonomických funkčních oblastí, dispozice obytného prostoru, počet pokojů, vertikální struktura bytu a druh vytápění (odsávání kouře) (Orfinski a kol., 1995).

4.5.3 Konstrukční plánování obydlí

Podle konstrukčního plánování obytné zóny se rozlišují následující typy.

1. Chata, sestávající z jednoho obývacího pokoje, omezeného čtyřmi stěnami. Nejjednodušší pohled na budovu je jednokomorový dům, tj. dům s jedním pokojem – chata. Dvoukomorový dům byla chata, ke které byla na zadní nebo boční straně přistavěna menší místnost studených markýz. Tyto části sloužily jako chodba, měly menší plochu než vytápěná místnost a používaly se k domácím účelům. Struktura tříkomorového domu zahrnovala chatu, přístřešek a třetí místnost (přístěnek nebo letní chata – místnost). Prostory mohou být umístěny na dvou stranách nebo na jedné. Rozvinutější domy byly vícekomorové.
2. Pyatistenok je chata rozdělena hlavní stěnou na dvě vytápěné obytné budovy současně s výstavbou srubu. Pátá stěna může být umístěna uprostřed srubu a odsazena (Kostylev, 2007).

4.5.4 Konstrukční materiál

4.5.4.1 *Hlavní druhy dřeva*

Kvalita konstrukce závislá na kvalitě dřeva. Měkká dřeva jsou nejcennější: vyznačují se přímou, nízkou výdrží, odolností vůči hnilobě, hustotou, nedostatkem dutin a vlastností, že se snadno rozpadají na prkna. Nejčastěji byla používána ve stavebnictví borovice, zvláštní přednost byla dána borovicím (borovice obecná *Pinus sylvestris* L.) s malou vrstvou struktury pěstovanou na suché půdě. Vhodný byl také modřín, který je nejodolnější vůči rozkladu a má zároveň vysokou pevnost (Permilovskaya, 2019).

4.5.4.2 *Základy*

Někdy budovy neměly základy a byly umístěny přímo na zemi nebo na zemním podloží. V chatě se zakládání provádělo nejen pod zdmi, ale také podél nich. Dřevěné základy se do naší doby téměř nedochovaly. Hromadné základy jsou svisle řezané kulatiny vtlačené do země, které chránily stodoly a přístřešky před hlodavci a ve vlhkých oblastech spolehlivě chránily budovy před účinky vody (Obr. 50).

Základy v mokřadech byly ve formě podlah ze dvou kolmých řad kulatiny. Mezi starobylými budovami byly nejobvyklejšími základy balvany položené v rozích srubu, uprostřed středních zdí. Mezery mezi zdmi a balvany byly někdy zakryty menšími kameny. Sutiny, cihlové pásy a sloupové základy se rozšířily až později, ačkoli, podle archeologie, byly objeveny takto založené některé budovy předmongolské doby. Takové základy, zpravidla nalezené v mnoha starověkých chrámech, se objevily v důsledku pozdějších oprav. Základy s cihlovými sokly jsou potom typické pro městské a panské dřevěné stavby 18. – 19. století i pro domy bohatých rolníků z druhé poloviny 19. století (Permilovskaya, 2019).

Obr. č. 50 Stodoly na dřevěných pilotách (Orfinski a kol., 1995)

4.5.5 Konstrukční prvky

4.5.5.1 *Stěny*

Základem ruské dřevěné architektury je stěnový konstrukční systém. Sruby jsou tvořeny vodorovně naskládanými kulatinami, které jsou určitým způsobem vzájemně spojeny v rozích. Horizontální stohování kmenů poskytuje vysokou pevnost a maximální účinnost stěn, což umožňuje stavět struktury značné výšky. Rovněž svisle postavené do země kotvené prvky tvoří pevnou zeď. Tento návrh byl použit pro instalaci plotů a stěn obranných konstrukcí. V památkách 18. a 19. století se nachází konstrukce z vertikálně položených kmenů spojených zdola a shora vodorovnými postroji. Tyto stěny se svisle nezmenšovaly a umožňovaly je omítat ihned po stavbě. Srub v plánu má nejčastěji čtvercový nebo obdélníkový tvar. Průměr roubení se pohyboval od 20 do 50 cm, i když občas dosáhl 90 cm (například v kostele

obce Donkhovo v moskevské oblasti z 18. století). V hospodářských budovách mohl být průměr ale menší než 20 cm (Prokhorov, 2006).

4.5.5.2 *Podlahy a stropy*

V dřevěných budovách byly nejčastěji trámové stropy. V nejjednodušší verzi se skládaly z paprsků nebo polen položených do výřezů ve zdech. K získání hladšího podlahového povrchu nebyly použity klády, ale poloviny kmenů položené kulatou stranou dolů. Tyto podlahy a stropy jsou charakteristická pro dobu 17. – 18. století. Od 19. století se používají převážně řezané desky jako podlahy, které se vkládají do drážek vybraných v polích stěn nebo ve vodicích lištách. Klády pod podlahou byly vyrobeny z kulatiny, zakotvené do zdí do tajných pouzder zasahujících až do poloviny tloušťky stěn. V některých užitkových budovách a starobylých obydlích se nacházejí hliněné podlahy.

V nejstarších budovách nebylo podkroví a střecha sloužila jako strop (Obr. 51). Ta obvykle nepřekračovala vnější povrch stěny, s výjimkou případů, kdy byly stěny nasekané ze slabých kmenů (Prokhorov, 2006).

Obr. č. 51 Svalený strop (Prokhorov, 2006)

4.5.5.3 *Okna*

V chladném klimatu Ruska mělo okno zvláštní význam**.** Okno má vodorovně podlouhlý obdélníkový tvar a extrémně malé rozměry: jeho výška se rovná výšce kmene, protože je uspořádána rozřezáním poloviny kmene na dvě části (Obr. 52).

Ve starověku byly na hlavní fasádě chaty prořízнuty tři okna, jedno z nich, které se nachází uprostřed bylo použita k odstranění kouře. Kouřová okna v domě až do 18. století byla známkou bohatého majitele. Příklady dvojitých oken byly používané v kostelech (Kosenkov, 2009).

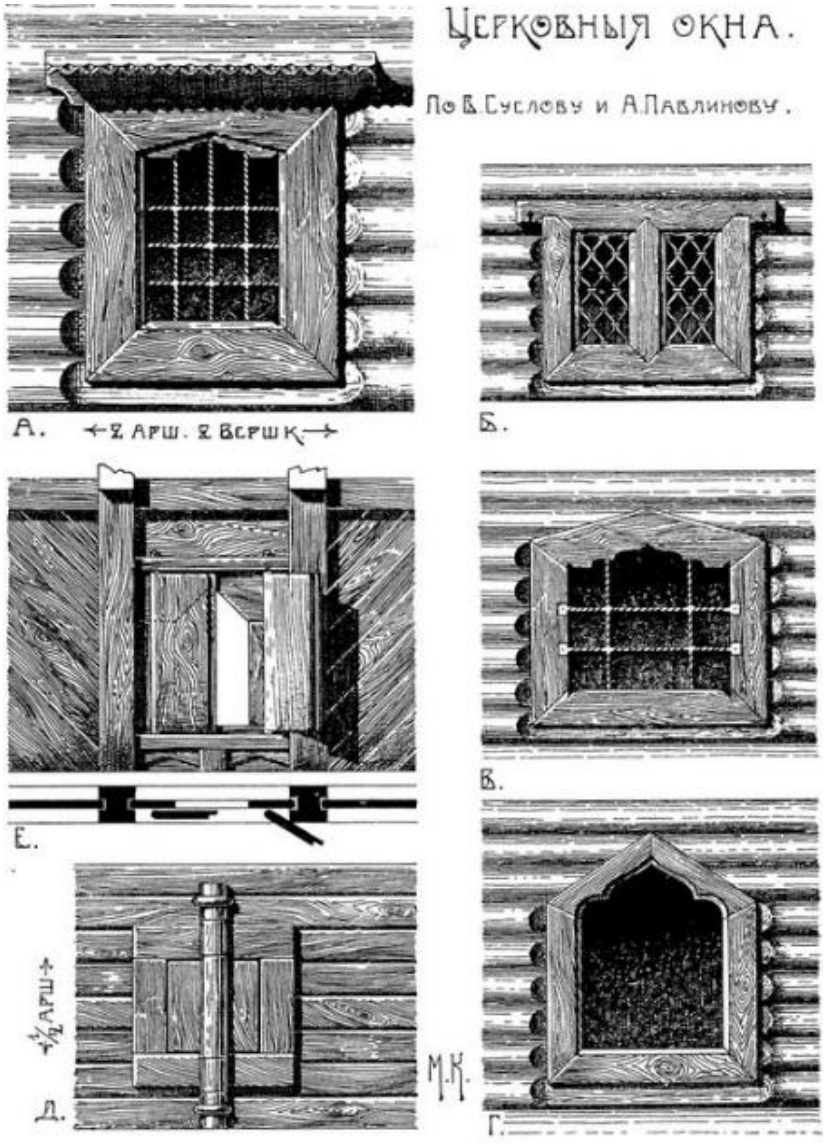

Obr. č. 52 Církevní okna (Kosenkov, 2009)

4.5.5.4 *Dveře a brány*

Vnější dveře měly vysoký práh z několika kmenů. Dveřní křídla jsou vyrobena z několika svislých desek a zavěšena na kovové závěsy (Obr. 53). Pro zajištění rychlé evakuace v případě požáru se vnitřní dveře obvykle otevírají ve směru pohybu směrem ven, zatímco vnější dveře se otevírají směrem dovnitř, protože v zimě byly pokryty sněhem. Okenní otvory a častěji dveře byly někdy prováděny napodobením kamenné

architektury klenutým nebo přibližně klenutým tvarem (Obr. 54). Samotné křídlo dveří bylo téměř vždy hladké a sloužilo jako dobrý podklад pro malování. V některých částech chat se často nacházejí široké otvory s branami. Někdy byly umístěny ve druhém patře (Kosenkov, 2009).

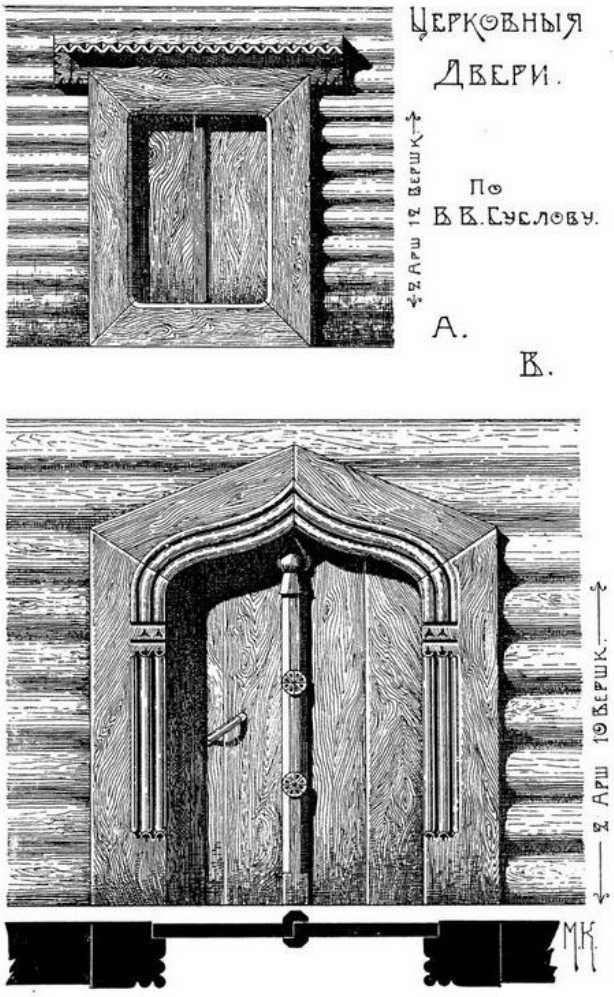

Obr. č. 53 Církevní dveře (Kosenkov, 2009)

Obr. č.54 Dveře a brány na nádvoří z 19. století (Kosenkov 2009)

4.5.5.5 *Balkony, galerie a verandy*

V prosperujících severních chatách 19. století byly balkony. Nacházely se uprostřed budov a byly ozdobené řezbami a obrazy. Verandy byly otevřené a pokryté pultovou nebo sedlovou střechou (Obr. 55).

Obr. č. 55 Veranda kostela ze 17. století (Khodakovsky, 2015)

Zakryté verandy mohou být otevřené ze všech stran a mají pouze sloupky nesoucí střechu a zábradlí; mohou být také částečně nebo úplně chráněny. Nejsložitější jsou severní kryté verandy se schody, dolními a horními podestami (Obr. 56). Jako nosné prvky horní plošiny slouží sloupy, konzolové odbočky nebo samostatný srub (Startsev, 1999).

Obr. č. 56 Krajkové řezbářství z eklektické éry (Khodakovsky, 2015)

4.6 Popis faktoru, které ovlivnily vývoj staveb lidové architektury

Architektura je celá věda, která používá technologii a umění. Jako odvětví architektonických prací odráží úroveň rozvoje vědy a techniky, což zase určuje skutečné možnosti výstavby. Architektura je velmi stará forma lidské činnosti. Architektura začala se formovat pod primitivním komunálním systémem a dosáhla většího rozvoje již při otrokářským systémem. Architektura a další umění se nevyvíjejí samostatně, ale pouze společně s historickým procesem. Je více než jiné umění spojené se životem. Vývoj architektury závisí na:

1) Klimatu
2) Sociální struktuře společnosti
3) Úrovni rozvoje vědy a techniky
4) Úrovni vývoje výrobních sil
5) Ideologie společnosti
6) Života a kultury.

Tyto faktory určují rozdíl v architektonických stylech a formách. Při studiu architektonických forem se můžete dozvědět mnoho o úrovni rozvoje technologií, uspořádání společnosti, jejích praktických potřeb a nápadů (Krivdina, Tychnin, 2007).

4.6.1 Podmínky, které ovlivnily vývoj staveb

4.6.1.1 *Geologické podmínky*

Místo, které si Peter I vybral, je docela nevhodné pro výstavbu. V Petrohradu leží skalní podloží přibližně v hloubce 200–300 m. Staré dostatečně silné sedimentární a morénové půdy se vyskytují v hloubce 20–30 m, kudy dnes prochází značná část tunelů metra. Tyto vrstvy jsou téměř všude pokryty slabými a heterogenními vodou nasycenými prachovými jílovitými půdami o pevnosti nepřesahující 0,15 MPa, což komplikuje výstavbu. K utužení půdy byly použity dřevěné hromady s délkou 6-8 m, což poněkud snížilo deformaci budov. V Petrových dobách hluboká analýza únosnosti základů nebyla možná. Část postavených budov a struktur je v důsledku výše popsaných faktorů ohrožena deformacemi a prasklinami. Například katedrála sv. Izáka (Obr. 57) se ohýbala o několik desítek centimetrů a musely tak být opraveny základy rostrálních sloupů (Svyatsky, 1993).

Obr. č. 57 Katedrála sv. Izáka (Morozova, 2004)

4.6.1.2 *Hydrologické podmínky*

Území bylo v nebezpečí významných povodní přesahujících podle starodávných kronik více než 7 m. Švédi věděli o povodních na Nevě a nevyužívali nízko položenou deltu Nevy. Možná, že Peter nezohlednil nebezpečí povodní, i když již v srpnu 1703 voda stoupla o 2 metry. Roli ale hrála pozitivní zkušenost s ochranou nížin před povodněmi v Holandsku, odkud se král vrátil, jakož i zkušenost se stavbou v nížinách (Svyatsky, 1993).

4.6.1.3 *Geopolitické podmínky*

Archeologický výzkum na území Petrohradu odhaluje místa lidí z doby kamenné a železné, sídliště Izhora, Karelians, Varangians, Novgorodians, Finns, Swedes. Věk některých lokalit v oblasti Petrohradu přesahuje 8 tisíc let. Historická oblast Izhora, která se nachází na břehů Nevy, znamenala pro Rusko nejkratší cestu do Baltského moře a dále do západní Evropy. K zajištění cesty do západní Evropy bylo potřeba námořní přístav což vedlo rovněž k masivní výstavbě (Svyatsky, 1993).

4.7 Rozdělení typů venkovských staveb podle regionů v Rusku

Evropské a asijské části Ruska jsou jeden velký celek, i když druhá je geograficky spojena s Asií. Jeho rozloha je asi 13 milionů čtverečních kilometrů, i když na něm žije relativně málo lidí. Důvodem je malý počet velkých měst a nepříznivé klimatické podmínky. Asijská část je rozdělena do 3 regionů:

1) Ural
2) Sibiř
3) Dálný východ.

Jedná se o otevřené prostory od Tichého oceánu do pohoří Ural, rodiště nekonečných lesů a krásných řek. Bez ohledu na hojnost přírodních zdrojů soustředěných ve východní části Ruska, je zde výstavba mnohem dražší. Důvodem je drsné klima, permafrost, hornatý terén, lesy a bažiny. Proto rozsáhlá území zůstávají prakticky nedotčena.

Evropskou část Ruska můžeme rozdělit rovněž do 3 regionů:

1) Severoevropská část Ruska
2) Severní Kavkaz
3) Volžský region.

4.7.1 Asijská část Ruska a její regiony

Historicky, asijská část Ruska zahrnovala všechny časti, které byly mimo tradiční východoslovanskou oblast osídlení, získanou od poloviny 16. století, poté, co se velkovévodství v Moskvě zmocnilo Kazaně a Astrakhaně a rozšířilo se za Volhu, stalo se Ruskou říší. Další územní a politické rozšíření Ruska vedlo k začlenění nových obrovských zemí. Podle encyklopedického slovníku Brockhaus a Efron se asijské Rusko na začátku 20. století skládalo ze Sibiře (s Dálným východem), středoasijských majetků (moderní Kazachstán a Střední Asie) a kavkazského regionu říše (dnešní Zakavkazsko) (Alekseev a kol., 2004).

4.7.1.1 *Ural*

Ural je geografická oblast v Rusku, která se rozprostírá mezi východoevropskou a západní Sibiřskou nížinou. Hlavní částí tohoto regionu je uralský horský systém. Na jihu regionu je také část povodí řeky Ural, která teče do Kaspického moře (Obr. 58).

Obr. č. 58 Vesnice Volegovo (Rychkov, 2008)

Nejčasnějším typem osídlení v Uralu je volné osídlení. To bylo usnadněno malým počtem dvorů ve vesnicích a touhou rolníků umístit svůj dům nejvýhodněji s ohledem na terén a fasádou obrácenou ke slunné straně, k řece nebo silnici. Příkladem volného rozvoje osad na Středním Uralu jsou vesnice Kashka, Malye Galashki, Volegovo nebo Yalan. Další typ osídlení je obvodový. Tento typ vznikl v místech, kde byly dvorce seskupeny kolem jezer, rybníků, svatých pramenů, stejně jako kolem náměstí s kostelem, trhem nebo stodolou. Osídlení mělo kulatý, oválný, zalomený nebo jiný tvar. Příkladem takového typu obce je centrální část obce Aramashevo v okrese Koptelovsky, kde domy obklopují kopec se skupinou velkých stodol (Obr. 59).

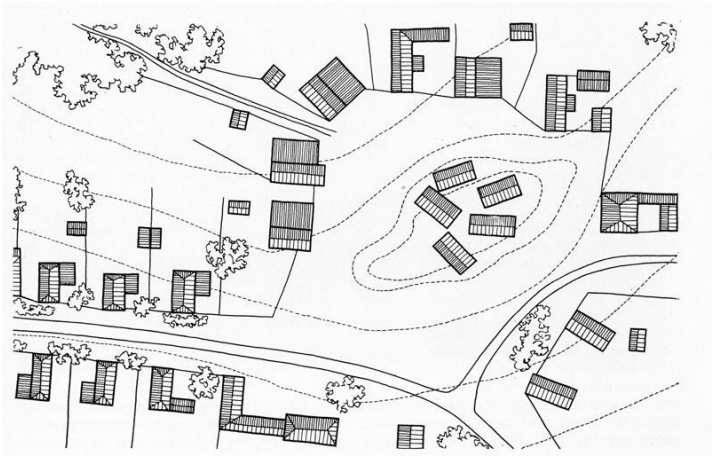

Obr. č. 59 Plán rozvoje části obce Aramashevo (Rychkov, 2008)

4.7.1.2 *Sibiř*

Sibiř je rozlehlá zeměpisná oblast na severu Asie, ohraničená od západu pohoří Ural, od východu dělením pohoří. Taigaské vesnice na Sibiři jsou něco úplně jiného než vesnice ve středním Rusku, a to kvůli izolaci od civilizace a nemožnosti bránit se přírodním podmínkám a trochu jiným životní styl (Obr. 60).

Obr. č. 60 Stará sibiřská vesnice (Startsev, 1999)

Domy na Sibiři byly vždy dřevěné. Dřevo je zde nejdostupnější materiál pro stavbu, díky rozsáhlým lesním plochám v okolí. Dokonce i ploty byly postaveny z tohoto materiálu (Obr. 61). Bez ohledu na jednoduchost budov jsou domy poměrně krásné. Budovy na panství se obvykle skládaly ze stodoly, stájí, chlévů pro chov

hospodářských zvířat a ruské lázně. Všechny budovy byly umístěny po obvodu panství, takže nádvoří byly obklopeny budovami a vysokým plotem. Níže na obrázku dobře vidět, jak je střecha držena na domě (Gorbačov, Kradin, Tsaryova, 2011).

Obr. č. 61 Střecha (Startsev, 1999)

4.7.1.3 *Dálný Východ*

Rolnická kolonizace Dálného východu začala až v 60. letech 19. století pohybem přes Sibiř. Přistěhovalci se usadili v oblasti Amuru a jen malá část na území jižního Ussuri. Osidlování Dálného východu v tomto období byl způsoben osadníky především z Ukrajiny, Sibiře, poté středního Ruska (zejména provincie Voroněž a Kursk). Rozvoj rolnických usedlostí v oblasti Amur na začátku 20. století představoval docela výrazné stavební tradice rolníků, a to byl srubový dům čtyřstěnný, pětistěnový, kruhový, se skloněnou střechou a nízkým suterénem. Charakteristickým konstrukčním prvkem obytných budov v této části regionu Amur jsou terasy, verandy a baldachýny vytvořené uvolněním bočních zpevňovacích korun (Obr. 62). Hlavním stavebním materiálem budov jsou borovice. Základem jsou sloupy vykopané v rozích domu, méně často po obvodu srubu. V jižní části regionu, v Gilchin, Tambovka, jsou zděné základy s kameny v rozích. Důvodem je písčitá půda, která vyžadovala stabilnější základ. Vnější výzdoba stěn je také různorodá: stěny byly poseté dřevěnými štěpkami (sraženými), potaženy hlínou a nabíleny, řada domů má stěny pokryté řezbou (Rychkov, 2008).

Obr. č. 62 Tradiční obydlí Dálný východ (Rychkov, 2008)

4.7.2 Evropská část Ruska a její regiony

Evropská část Ruska geograficky souvisí s východní Evropou. S rozlohou přibližně 3,5 milionu km² (20,66% území Ruska a přibližně 35% celé Evropy) se Evropská část Ruska nachází ve Východoevropské (Ruské) rovině.

4.7.2.1 *Severoevropská část Ruska*

Rolnický dům od konce 19. do začátku 20. století sestával z obytných a technických místností. Obytné domy byly chaty s vyššími místnostmi, v domech prosperujících rolníků s halami a malými lampami. K technickým místnostem patří skříně, kabiny a podkroví. Hlavním rysem výzdoby obytné části rolnického domu byly tradiční motivy. Každá místnost měla své vlastní funkce, které určovaly vlastnosti jejich prostředí a složení nábytku. Chata vždycky byla poměrně prostorná místnost, kde lidé spali, vařili, jedli, předváděli různá domácí práce, vyšívali, kojili děti (Obr. 63). Řemeslník mohl pracovat v chatě, pokud by jeho zaměstnání nevyžadovalo objemné vybavení nebo zvláštní místnost. V ní pak byla umístěna část potřebného domácího náčiní, pracovní nástroje a zařízení pro výrobu určitých typů domácích prací (Kosenkov, 2009).

Obr. č. 63 Rolnická chata (Kosenkov, 2009)

4.7.2.2 *Severní Kavkaz*

Typologii kavkazského národního obydlí, která bude popsána rozdělil Prokhorov (2006) pro první polovinu 19. století na celém Kavkaze na tři typy obydlí:

1) Kamenný dům, někdy vyrobený částečně z hlíny, s plochou střechou
2) Dřevěný nebo věžní dům se šikmou střechou
3) Obydlí se stupňovým pyramidálním přesahem.

Obr. č. 64 Tradiční chata Čečenská republika (Prokhorov, 2006)

V další své práci, v roce 1972 Kobychev uvedl, že obydlí bylo pouze na severozápadním Kavkazu v polovině 19. století (Obr. 64). Obydlí byla zcela jasně rozdělena do dvou zcela odlišných typů:

1) Proutěné (někdy rákosové)
2) Kamenné.

Údaje o stavebním vybavení od obyvatel severního Kavkazu (Obr. 65) nás přesvědčují, že jakýkoli typ domu je výsledkem historického vývoje různých konstrukčních technik a zvláštního vztahu těchto technik (Prokhorov, 2006).

Obr. č. 65 Tradiční chata s balkonem a terasou Čečenská republika (Prokhorov, 2006)

4.7.2.3 *Volžský region*

V 18.–19. století vláda vydala množství dekretů na zefektivnění rozvoje vesnic (Vvedenskaya, 1941). Ve skutečnosti se však tyto vyhlášky příliš nezměnily, protože jejich provádění se setkalo s řadou obtíží. Všechny obytné budovy s přímým uspořádáním stály na stejné linii a směřovaly boční fasádou do ulice. Zvláštností umístění budov oblasti Horní Volhy bylo obrácení domů štítovou stranou do ulice (Obr. 66). Vedle ní, o něco dále od uliční čáry, byl postaven dvůr s branami směřujícími do ulice. Verandy obvykle směřovaly do nádvoří, tak že měly samostatný

vchod a východ a byly také zdobeny řezbami. Množství a kvalita řezbářské práce závisí na povaze samotné budovy. To vysvětluje velký počet typů rolnických staveb. Příkladem selských obydlí v oblasti Volhy jsou budovy z poloviny 19. století. Nejchudší chaty, sestávaly z jednoho obydlí s připojeným přístřeškem. Takovou budovou je například dům Alexandrova z 50. let. V regionu Horní Volhy se poměrně často setkáváme s dvoupodlažní domy. Obvykle patřily nejbohatším rolníkům vesnice a vyznačovaly se nádherou vyřezávaných ozdob. V dalších přístavbách rolnického obydlí (horní místnosti, toalety, mezipatro a další místnosti) byly nalezeny předměty s důkladnější výzdobou. Tady dokonce existovala tendence nahradit typické rolnické vybavení prvky z městského prostředí (např. místo pevných laviček byly lavice se zády vyrobeny jako sedací soupravy, dále pak postele, židle, skříně, zrcadla, a dokonce i hodin) (Khodakovsky, 2015).

Obr. č. 66 Dům Volžského regionu (Kochkurkina, 1973)

4.8 Petrohrad jako živý příklad pro srovnání

Původně cílem této práce bylo popsat a porovnat architekturu v České republice a v Rusku. Proč Petrohrad, o kterém bylo hodně řečeno v práci? Bohužel Petrohrad nemá takovou starověkou historii jako Česká republika, ale má bohatou architekturu. Některé zdroje ukazovali na to, že před založením Petrohradu Petrem I. tam byla bažina, a ta oblast nebyla obydlena ani lidmi, ale na to nebyly nalezeny důkazy. Dominantními půdotvornými horninami v této oblasti jsou hlína, hlína, písek

a rašelina a bez ohledu na to Petr I založil město v této oblasti. Císař vždycky chtěl, aby se město stalo podobné Benátkám a Amsterdamu, proto během výstavby z Itálie bylo pozváno hodně architektů. Podle mého názoru Petrohrad je živý příklad pro srovnání s Českou republikou. Petrohrad ukazuje nejen svou vlastní duši, ale i celého Ruska. Petrohrad je nejznámější ruské město i každý kdo by mluvil o Rusku určitě vzpomene na to město.

5. POROVNÁNÍ

Česká architektura je stejně originální jako její kultura, historie a tradice. Přitahuje vše: eklektický styl, světlé fasády a neobvyklé střechy. Příkladem takové vesnické architektury jsou Holašovice, o které taky bylo řečeno v té prací. Barokní styl se projevil ve venkovské architektuře. Hlavními rysy barokní architektury jsou dynamika, touha vyjádřit pohyb, střídání konvexních a konkávních křivek, ornament.

Materiál Výstavba je taky v Rusku velmi rozšířená. Kvůli dostupnosti dřeva jako stavebního materiálu kameny a cihly ve venkovských budovách byly mnohem méně používané. Kámen jako hlavní stavební materiál si mohli dovolit pouze bohatí rolníci. Řada dalších typu podléhala regulaci na státní úrovni, například jako kostely, zámky nebo veřejná zařízení.

V České republice se naopak kromě dřeva velmi aktivně používal i kámen.

Uspořádání venkovského domu Ruský dům obvykle má verandu. Oblast kolem ruského domu není zpravidla obklopena odstiňujícím plotem z desek, poblíž domu je možná předzahrádka pro pěstování květin. Ruský dům může nebo nemusí mít verandu. Oblast kolem domu není zpravidla obklopena ohlušujícím plotem z desek, poblíž domu je možná předzahrádka z palisády pro pěstování květin.

České sídlo se skládá z hlavní budovy, ve které žila rodina a z chodby (síně), ze které byl vchod do stáje. Na druhé straně dvora byly obvykle přistavěny zbývající přístavby jako další chlévy, kolny apod. Stodola byla obvykle umístěna až v zadní části budovy. Za domem byla velká zahrada. Na některých usedlostech je stále sýpka, kde se skladovalo obilí. V českých vesnicích dvůr obklopen kamennými nádvoří. To, co české vesnice dělá tak báječnými, je selské baroko, jako jedinečný styl lidové architektury, který se používal hlavně v Jihočeském regionu.

6. SHRNUTÍ

Cílem mé práce bylo zjistit a popsat lidovou architekturu v regionech České republiky a poté ji porovnat s Ruském jako vybranou lokalitou. Cílem práce tudíž bylo zaměřit se na aspekty, které se vyskytují v architektuře. V této práci jsem popsala každý z prvků lidové architektury jak v české architektuře, tak i v ruské. V průběhu své práce jsem popsala, jaké jsou různé architektonické styly v ruské a české architektuře. Také jsem popsala faktory, které ovlivňují prevalenci těchto stylů a stavebních materiálů, které se také velmi liší.

Česká architektura má ve světě velký význam, což je prokázáno také velkým množstvím architektonických objektů v tomto území, které jsou zařazeny do seznamu světového dědictví UNESCO. Živý příklad je vesnice Holašovice, o které bylo hodně řečeno v mé práci. Hlavním kulturním bohatstvím tohoto místa jsou venkovské budovy postavené v 18. a 19. století ve stylu známém jako jihočeské lidové baroko. Stejně jako v České republice, má popisovaná Petrohradská oblast ve světově architektuře rovněž velký význam, bez ohledu na to že jednotlivé objekty mají různé architektonické styly a dobu stavby.

7. PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

1) ALEKSEEV, V., ALEKSEEVA, E., ZUBKOV, K., POBREZHNIKOV, I. 2004. *Asijské Rusko v geopolitické a civilizační dynamice. XVI – XX století*. Moskva: Nauka, 2. vyd. 539 s. ISBN 5-02-009858-2.

2) ANTONOVA, T. M. (Ed.). 1954. *Státní muzeum Ermitáž*. Moskva: Art, 535 s.

3) BENEŠOVSKÁ, K. 2009 *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1. vyd., 808 s. ISBN 9788074320002.

4) BLÜMLOVÁ, D., CÍLEK, V., HOGENOVÁ, A. 2012. *Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví*. Praha, 153 s. ISBN 9788090490925.

5) BOLTIŽIAR, M., OLAH, B. 2009. *Krajina a jej struktura: mapovanie, zmeny a hodnotenie*. Nitra: Univerzita Konštantina Filozofa, 1. vyd., 372 s. ISBN 9788080945527.

6) CÍLEK, V. 2007. *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán, 1. vyd., 272 s. ISBN 80-7363-042-7.

7) DITTRICH, T. 1990. Stavebně historické průzkumy pražských vesnic (Zličín, Lysolaje, Ďáblice, Klukovice). *Staletá Praha*, XX, 56-81.

8) DOSTÁL, B. 1987. Obytné zemnice z řemeslnického areálu Břeclavi – Pohanska. *Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis*, E32, 63-100.

9) FIŠERA, Z. (Ed.). 2017. *Dějiny staveb.* Praha: Petr Mikota, 1. vyd., 298 s. ISBN 78-80-87170-52-6.

10) FLEMROVÁ, L., NOVÁKOVÁ, A., ČERNÁ, M., HEMERKOVÁ, M. 2015. *Lidová architektura v České republice*. Praha: České vysoké učení technické, 35 s.

11) FOUD, K., KAREL, T. 2004. *Lidová architektura – Plzeňský kraj. Vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny v Plzeňském kraji: lidová stavební kultura českého západu.* Plzeň, 1. vyd., 153 s.

12) FROLEC, V. 1974. *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Blok, 1. vyd., 399 s. ISBN 4702474.

13) FROLEC, V., VAŘEKA, J., MRUŠKOVIČ, Š., SCHEYBAL, J. 1983. *Encyklopedie lidová architektura*. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1. vyd., 345 s.

14) GARTNER, O., PROCHÁZKA, M. 1982. *Navrhování zděných konstrukcí*. Brno: FAST VUT Brno, 1. vyd., 83 s.

15) GORBAČOV, V. T., KRADIN, N. N., TSARYOVA, V. I. 2011. Urbanismus Sibiře. Petrohrad: Kolo, 1. vyd., 234 s. ISBN 5-901841-83-9.

16) GRABAR, I. E. 1999. *Architektura Petersburg v 18. a 19. století. Historie architektury*. Moskva: Publishing I. K Neběl. 285 s.

17) GUTNOV, A. GLAZYCHEV, V. 1990. *Svět architektury*. Moskva: Young Guard, 1. vyd. 239 s. ISBN 5-235-00487-6.

18) HÁJEK, V.2001. *Lidová stavení – opravy a úpravy*. Praha: Grada, 1. vyd., 180 s. ISBN 80-247-9054-8.

19) HÁJEK, P. 2017. *Holašovice v kontextu jihočeské venkovské architektury*. Praha: Národní památkový ústav, 1. vyd., 300 s. ISBN 9788085033762.

20) HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. 2007. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1. vyd., 568 s. ISBN 978-80-7106-906-5.

21) HRON, P. 2007. *Původní venkovská zástavba v oblasti Jeseníků, její zachování a rozvoj*. Moravský Beroun: Moravská expedice, 1. vyd., 182 s. ISBN:8073760363.

22) JANÁČEK, J. 1984. *České dějiny: Doba předbělohorská. Kniha I*. Praha: Academie, 1. vyd., 281 s.

23) JUNEK, D., KÁNSKÝ, J., ZINDULKOVÁ, S. 1998. *Dveře a vrata na Poličsku v 19. století*. Polička: Městské muzeum Polička, 1. vyd., 76 s. ISBN 80-902459-3-5.

24) JŮZLOVÁ, J. 2019. *Toulky Polabím*. Praha: Universum, 1. vyd., 144 s. ISBN 978-80-242-6273-4.

25) KHODAKOVSKY, E. 2015. *Wooden church architecture of the Russian North: Regional Schools and Traditions (14th-19th centuries)*. London: Routledge, 543 s.

26) KIRIKOV, B. M., STIEGLITZ, M. S. 2002. „Rudolf Bogdanovich Bernhard", Petersburg of the German architects: From Baroque to Avant-Garde. *St. Petersburg, Chistiy List*, 173-176.

27) KIRPICHNIKOV, A. N. 1985. *Raně středověká Ladoga (výsledky archeologického výzkumu). Středověká Ladoga. Nové archeologické objevy a výzkumy*. 382 s.

28) KLÁPŠTĚ, J., SLÁMA, J., SMETÁNKA, Z., ŽEMLIČKA, J. 1982. Studium středověkého osídlení a archeologie. *Metodologické problémy československé archeologie*, 137-141.

29) KLIKOVÁ, CH., KOTLÁN, I. 2019. *Hospodářská a sociální politika*. Praha: Sokrates, vyd. 1., 388 s. ISBN 978-80-87291-23-8.

30) KLIMEK, T. 2014. *Krajiny českého středověku*. Praha: Dokořán, 208 s. ISBN 9788073635855.

31) KOCHKURKINA, S. I. 1973. *Jihovýchodní Ladoga v X – XIII století*. 150 s.

32) KOCOUREK, J. 2008. *Východní Čechy: Český atlas (obrazový vlastivědný průvodce).* Praha: Freytag & Berndt, 1. vyd., 368 s. ISBN 9788073162863.

33) KOSENKOV, A. Y. 2009. On Classifling Framework Structrales in Traditional North Russian Arcbitecture In: Bertocci, S., Parrinello, S. (Eds.). Wooden arch itecture in Karelia II. Tmber Architecture as a Phenomenon of National Culture. Florencie: Edifir. 230-236. ISBN 978-88-7970439-7

34) KOSTYLEV, R. P. 2007. *Petersburg, architektonické styly (XVIII-začátek XX století)*. Petrohrad: Parity, 1. vyd. 213 s. ISBN 978-5-93437-127-3.

35) KOVÁŘŮ, V., KUČA, J. 2009. *Venkovské stavby na Moravském Horácku*. Praha: Sursum, 1. vyd., 268 s. ISBN: 9788073231972.

36) KOZÁK, R. 2020. Volarský dům. *Volarský zpravodaj*, leden 2020, s. 18.

37) KRIVDINA, O. A., TYCHNIN, B. B. 2007. *Sochařství a sochaři z Petrohradu 1703-2007: ilustrovaná encyklopedie*. Petrohrad: Logos, 1. vyd., 194 s. ISBN 978-5-87288-317-3.

38) KURBATOV, V. I. 1913. *Petrohrad: Umělecký a historický přehled bohatství*. Petrohrad, 1. vyd. 153 s.

39) LEBEDEV, G. S. 1997. *Archeologické památky Leningradské oblasti*. 429 s.

40) LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. 2009. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha: Karolinum, 1. vyd., 430 s. ISBN 9788024623856.

41) LISOVSKIY, V. G. 2004. *Petersburg architecture: Three centuries of history*. Petrohrad: Slavia, 1. vyd., 432 s.

42) LUKEŠ, Z. 2017. *Stavby a architekti pohledem Zdeňka Lukeše 2*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1. vyd., 292 s. ISBN 9788074225352.

43) MACEK, J. 1994. *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526): 2. Šlechta*. Praha: Academia, 1. vyd., 230 s. ISBN 80-200-0356-8.

44) MÁČEL, O. 1981. *Vertikální růst domu na jihovýchodní Moravě*. In: Lidová stavební kultura v československých Karpatech a přilehlých územích. Brno, 144-156.

45) MAZNÝ, P. 2017. *Hurá na Šumavu – Průvodce pro děti a rodiče*. Praha: Stará most, 1. vyd., 144 s. ISBN 978-80-87338-77-3.

46) MITÁČEK, J., BALETKA, T., GALUŠKA, L. 2016. *Středověká Morava*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1. vyd., 191 s. ISBN 9878070284384.

47) MOROZOVA, A. A. 2004. *Městský architekt v Petrohradě*. Petrohrad: Stroyizdat, 1. vyd., 87 s. ISBN 5-87897-106-2.

48) NEKUDA, V. 2002. *Moravskotřebovsko Svitavsko*. Praha: Grada, 1. vyd., 844 s. ISBN 80-7275-026-7.

49) OPOLOVNIKOV, A. V. 1983. *Ruská dřevěná architektura*. 439 s.

50) ORFINSKI, V. P., GULJAJEV, V. F., GRISHINA, I. E., KAZANNIKOVA, N. A., MORZHUHUNA, I. J., NETSHAEVA, T. A., TITOVA, O. J., TSHERNJAKOVA, I. A., AMOZOVA, L. N. 1995. *Considerations in Framing the Authenticity Question for Conservation*. In: Larsen, E., Marstein, N. (Eds.). Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention. Preparatory workshop. Riksantikvaren. Norway: Tapir Publishers, 393–398.

51) PERMILOVSKAYA, A. B. 2019. Budování tradic a rituálů severní dřevěné architektury. *Bulletin Státní univerzity Tomsk. Historie*, 58, 20-29.

52) PEŠTA, J. 2004. *Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách*. Praha: Libri, 1. vyd., 327 s. ISBN 8072771477.

53) PEŠTA, J. 2013. *Rekonstrukce roubených staveb*. Praha: Grada, 1. vyd., 295 s. ISBN 978-80-247-3239-8.

54) PEŠTA, J. 2014. *Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel*. Praha: Národní památkový ústav, 1. vyd., 170 s. ISBN 9878086516783.

55) PETR, D., SOUKUP, V. 2000. *555 památek lidové architektury České republiky*. Praha: Kartografie Praha, 1. vyd., 184 s. ISBN 8070116749.

56) PROKHOROV, G. M. 2006. *Povest' o Mitiae*. In: Perrie, M., Lieven, D. C., Suny, R. G. (Eds.). The Cambridge History of Russia: Volume 1, From Early Rus' to 1689 (Vol. 1). Cambridge University Press. 543 s.

57) PUNIN, A. L. 1990. *Architektura Petrohradu v polovině 19. století*. Petrohrad: Lenizdat, 1. vyd., 219 s. ISBN 5-289-00602-8.

58) ROZEHNALOVÁ, E., TOMÍŠKOVÁ, M. 1995. *Církevní stavby*. Praha: Ústav územního rozvoje, 1. vyd., 167 s.

59) RYCHKOV, A. V. 2008. *Cesty na středním Uralu*. Moskva: Kid a Carlson, 1. vyd., 349 s. ISBN 978-5-9900756-1-0.

60) SÁDLO, J., POKORNÝ, P., HÁJEK P. 2005. *Krajina a revoluce*. Praha: Malá Skála, 265 s. ISBN 8086776026.

61) SKLENIČKA, P. 2003. *Základy krajinného plánování*. Praha: Naděžda Skleničková, 1. vyd., 321 s. ISBN 80-903206-1-9.

62) SMETÁNKA, Z. 1994. K problematice trojdílného domu v Čechách a na Moravě v období vrcholného a pozdního středověku. *Památky Archeologické*, 2, 117-138.

63) SMIRNOV, P. T. 2009. *Ortodoxní svatyně a chrámy v Petrohradě*. Petrohrad: Mar-Sof, 1. vyd., 37 s. ISBN 5-88143-094-8.

64) SPIRHANZL – DURIŠ, J. 1941. *Staré jihočeské chalupy.* Praha: Vesmír, 1. vyd., 130 s.

65) STARTSEV A. V. 1999. *Historie podnikání na Sibiři (XVII – začátek XX století)*. Barnaul: Nakladatelství Alt. University, 1. vyd., 194 s. ISBN 5-7904-0087-6.

66) STEPANOV, A. V. 2016. *Fenomenologie architektury Petrohradu*. Petrohrad: Arka, 1. vyd., 396 s. ISBN 978-5-91208-236-8.

67) SVYATSKY, D. O. 1993. *Povodně u ústí řeky Něvy Leningradská protipovodňová ochrana*. Moskva: Výzkumný ústav městské a bytové výstavby. 1. vyd., 193 s.

68) SÝKORA, J., KOŠATKA, B., DANEŠ, K. 1992. *Hospodářské stavby*. Praha: ARCH, 1. vyd., 93 s.

69) ŠKABRADA, J. 1975. *Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha: SZN Státní zemědělské nakladatelství, 1. vyd., 252 s.

70) TESAŘOVÁ, J. 2017. *Toulky Krkonošemi.* Praha: Víkend, 1. vyd., 192 s. ISBN 978-80-7433-188-6.

71) THRIFT, N. 1996. *Spatial formations,* London: SAGE, 1. vyd., 604 s.

72) TIMOFEEV, V. I. 1993. *Památky mezolitické a neolitické oblasti Petrohradu a jejich místo v systému kultur kamenné v Baltském regionu Starožitnosti severozápadu*. 342 s.

73) VAŘEKA, J. 1976. *Lidové stavitelství Slánska*. Třebíz: Místní národní výbor v Třebízi, 1. vyd., 64 s.

74) VAŘEKA, J. 1979. Typy a oblasti lidového domu v Českých zemích. *Český lid*, 66(3), 149-155.

75) VAŘEKA, P. 2004. *Archeologie středověkého domu*. Plzeň: Katedra archeologie, 1. vyd., 437 s. ISBN 80-903412-1-7.

76) VAŘEKA, J. 2007. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska II*. Praha: Mladá fronta, 1. vyd., 1582 s. ISBN 978-80-204-1711-4.

77) VAŘEKA, J., FROLEC, V. 2007. *Lidová architektura*. Praha: Grada, 2. vyd., 248 s. ISBN 9788024712048.

78) VÍT, J. 2007. *Ašsko a Chebsko*. Praha: Olympia, vyd. 1., 136 s. ISBN 978-80-7376-036-6.

79) VONDRUŠKOVÁ, A., VONDRUŠKA V. 2014. *Vesnice*. Praha: Vyšehrad, 1. vyd., 200 s. ISBN 9788074293627.

80) WOJCIECHOWSKI, A. 1956. Aby architektura znow stala sie szutka. *Przeglad Artystyczny*, 1, 2-10.

81) ZMEUL, S. G., MAKHANKO, B. A. 2004. *Arkhitektura*. Petrohrad, 1. vyd., 241 s.

82) ŽEMLIČKA, J. 2016. *Návraty do krajiny českého středověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1. vyd., 328 s. ISBN 9788074225529.

Internetový zdroj:

83) www.mapy.cz, Citováno dne: 20. 5. 2020. Dostupné z: https://mapy.cz/zakladni?x=13.8042288&y=50.2464268&z=14&source=muni&id=4359.

8. SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1 Holašovice – semknutá návesní urbanistická forma (vlastní) 16
Obr. č. 2 Smilovice – semknutá ulicová urbanistická forma sídla (www.mapy.cz) .. 18
Obr. č. 3 Selské baroko – Komárov (vlastní) 19
Obr. č. 4 Horské oblasti Šumavy – Stachy (vlastní) 19
Obr. č. 5 Východní Čechy – Hronov (vlastní) 20
Obr. č. 6 Hospodářské stavby – polygonální stodola – Široký Důl (vlastní) 21
Obr. č. 7 Technické stavby – vodní mlýn – Svobodné Hamry (vlastní) 21
Obr. č. 8 Kostel s dřevěnou zvonicí – Záboří nad Labem (vlastní) 22
Obr. č. 9 Kontribučenská vrchnostenská sýpka – Blatná (vlastní) 23
Obr. č.10 Gotická sýpka – Řepice (vlastní) 23
Obr. č. 11 Velkorysý klasicistní dům – Broumovsko (vlastní) 25
Obr. č. 12 Selské baroko – Vlastiboř (vlastní) 26
Obr. č. 13 Secesní venkovské stavby – Černošice (vlastní) 26
Obr. č. 14 Chalupa Doubrava – Chebsko (vlastní) 27
Obr. č. 15 Typy vazeb (Hron, 2007) 28
Obr. č. 16 Rotunda sv. Petra a Pavla – Budeč (vlastní) 28
Obr. č. 17 Konstrukce střechy (Hron, 2007) 29
Obr. č. 18 Polosochová konstrukce (Hájek, 2001) 30
Obr. č. 19 Nůžkový krov (Hájek, 2001) 30
Obr. č. 20 Štítová orientace domu – Krátká (vlastní) 31
Obr. č. 21 Okapové orientace domu – Dešov (vlastní) 31
Obr. č. 22 Historické dveře – Záluží (vlastní) 32
Obr. č. 23 Rekonstrukce polozemnice – Brod (vlastní) 33
Obr. č. 24 Venkovské domy – památková rezervace Betlém v Hlinsku (vlastní) 34
Obr. č. 25 Středohorský dům – Kynšperk nad Ohří (vlastní) 36
Obr. č. 26 Pojizerský dům – Kryštofovo Údolí (vlastní) 37
Obr. č. 27 Ašský dům – Mokřiny (vlastní) 37
Obr. č. 28 Chebský dům – Doubrava (vlastní) 38
Obr. č. 29 Slánský dům – Třebíz (vlastní) 39
Obr. č. 30 Krkonošský dům – Dolní Branná (vlastní) 40
Obr. č. 31 Dům středního Polabí – Kouřim (vlastní) 40
Obr. č. 32 Blatský dům – Plástovice (vlastní) 41
Obr. č. 33 Šumavský dům – Kvilda (vlastní) 42
Obr. č. 34 Volarský dům – Volary (vlastní) 42

Obr. č. 35 Stará Ladoga – nejstarší osídlení v regionu (Kochkurkina, 1973) 43
Obr. č. 36 Dům Petra I. (Popova, 2007) 45
Obr. č. 37 Stodola (Stepanov, 2016) 46
Obr. č. 38 Sampsonská katedrála (Smirnov, 2009) 46
Obr. č. 39 Petropavlovská pevnost (vlastní) 47
Obr. č. 40 Troitské náměstí (Glabar, 1910) 48
Obr. č. 41 Plán města z roku 1753 (Glabar, 1910) 49
Obr. č. 42 Peterová brána Petropavlovské pevnosti (vlastní) 51
Obr. č. 43 Palác Kikinův (vlastní) 51
Obr. č. 44 Zimní palác (vlastní) 52
Obr. č. 45 Ekaterinský park Hermitage (Gutnov, Glazychev 1990) 52
Obr. č. 46 Velké palácové přední schodiště (vlastní) 53
Obr. č. 47 Kopule palácového kostela (Punin, 1990) 53
Obr. č. 48 Palác K. G. Razumovského na rytině z 19. století (Kostylev, 2007) 54
Obr. č. 49 Palác K. G. Razumovského (vlastní) 55
Obr. č. 50 Stodoly na dřevěných pilotách (Orfinski a kol., 1995) 57
Obr. č. 51 Svalený strop (Prokhorov, 2006) 58
Obr. č. 52 Církevní okna (Kosenkov, 2009) 59
Obr. č. 53 Církevní dveře (Kosenkov, 2009) 60
Obr. č.54 Dveře a brány na nádvoří z 19. století (Kosenkov 2009) 61
Obr. č. 55 Veranda kostela ze 17. století (Khodakovsky, 2015) 61
Obr. č. 56 Krajkové řezbářství z eklektické éry (Khodakovsky, 2015) 62
Obr. č. 57 Katedrála sv. Izáka (Morozova, 2004) 63
Obr. č. 58 Vesnice Volegovo (Rychkov, 2008) 65
Obr. č. 59 Plán rozvoje části obce Aramashevo (Rychkov, 2008) 66
Obr. č. 60 Stará sibiřská vesnice (Startsev, 1999) 66
Obr. č. 61 Střecha (Startsev, 1999) 67
Obr. č. 62 Tradiční obydlí Dálný východ (Rychkov, 2008) 68
Obr. č. 63 Rolnická chata (Kosenkov, 2009) 69
Obr. č. 64 Tradiční chata Čečenská republika (Prokhorov, 2006) 69
Obr. č. 65 Tradiční chata s balkonem Čečenská republika (Prokhorov, 2006) 70
Obr. č. 66 Dům Volžského regionu (Kochkurkina, 1973) 71